

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bakalářská práce

2014

Martin Šolc

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Martin Šolc

**Teorie spravedlivé války a humanitární
intervence: kosovský případ**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Martin Šolc**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jan P. Kučera**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

ŠOLC, Martin. *Teorie spravedlivé války a humanitární intervence: kosovský případ*. Praha, 2014. 77 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Jan P. Kučera.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je posouzení vojenské intervence NATO v Kosovu na jaře 1999 z pohledu mezinárodního práva a především západní teorie spravedlivé války. Práce se nejprve zaměřuje na genezi teorie spravedlivé války v myšlení evropského starověku, středověku a raného novověku, což umožňuje lépe pochopit smysl některých podmínek, jejichž splnění je potřebné pro legitimní užití síly. Dále práce dospívá k závěru, že humanitární intervence je legitimní součástí současné teorie spravedlivé války. Na závěr teoretické části jsou vymezena nutná a podpůrná kritéria spravedlivé války aplikovatelná na humanitární intervenci; rovněž je předestřena mezinárodněprávní úprava použití síly. Poté je přistoupeno k samotné jednopřípadové studii. Historický exkurz je následován aplikací mezinárodněprávních norem a podmínek spravedlivé války na vojenský zásah NATO. Z hlediska platného práva práce shledává zásah nelegálním: nebyla splněna žádná z podmínek použití síly předvídaných Chartou OSN a není možno vyvodit ani existenci obyčejové normy, která by dala jednání Aliance právní základ. Na druhou stranu z hlediska teorie spravedlivé války se intervence ukázala být legitimní: naplněna byla všechna požadovaná kritéria. Tento rozpor mezi požadavky práva a etické teorie je poněkud alarmující a představuje zajímavou výzvu mezinárodnímu společenství.

Abstract

The aim of the bachelor thesis is to assess the NATO military intervention in Kosovo from the spring 1999 in terms of international law and – first of all – the western just war theory. The thesis first focuses on the genesis of just war theory in the political philosophy of European Antiquity, Middle Ages and early Modern Age, which provides better understanding of the meaning of certain conditions which are necessary to fulfill in order to use force legitimately. The thesis further comes to conclusion that humanitarian intervention forms a legitimate part of contemporary just war theory. The theoretical part of thesis ends with definition of necessary and auxiliary just war criteria applicable to humanitarian intervention; there is also described the regulation of the use of force in international law. The thesis then proceeds to proper case study. After the history of conflict is briefly addressed, international law norms and just war criteria are applied to the NATO military intervention. The thesis concludes that the intervention was illegal: the conditions set by the UN Charter were not met nor was there to be found any customary norm which would provide the action of Alliance with a legal basis. On the other hand, the intervention proved to be legitimate in terms of just war theory: all of its criteria were fulfilled. This contradiction between requirements of law and ethical theory is somewhat alarming and represents an interesting challenge for the international community.

Klíčová slova

Teorie spravedlivé války, humanitární intervence, Kosovo, legitimita, legalita použití ozbrojené síly.

Keywords

Just war theory, humanitarian intervention, Kosovo, legitimacy, legality of the use of force.

Rozsah práce: 164 270 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 5. 2014

Martin Šolc

Vymezení tématu

V práci se budu zabývat vztahem teorie spravedlivé války a humanitárních intervencí, který se pokusím vyložit na případu kosovského konfliktu z roku 1999. Válka, jako jedna ze základních a mezních zkušeností lidské společnosti, od nepaměti vyžadovala vysvětlení pomocí ideových schémat: filosofický a morální přístup k válce procházel ovšem značnými změnami a nebyl nikdy zcela homogenní, a tak dodnes můžeme sledovat tendence k oslavě poslušnosti a statečnosti, k pacifistickému odmítání jakéhokoliv násilí i k hledání skutečného etického ospravedlnění války. Právě snaha o definici podmínek, za nichž je válka legitimní a *dobrá*, které mají za cíl omezit počet válečných konfliktů a zároveň poskytnout morální „požehnání“ některým z nich, je jednou z výrazných a zajímavých kapitol evropského myšlení. Na základech křesťanského učení, ve svém základu značně pacifistického a v prvotních výkladech velmi nenásilného, byl v průběhu mnoha staletí budován koncept, snažící se sjednotit praktickou nezbytnost obrany s novozákonním poselstvím. Již ve středověku se tak objevují nejen filosoficko-teologické, ale také některé praktické mechanismy omezení válek. K rozvoji teorie mezinárodního práva došlo na přelomu 15. a 16. století, kdy se do společnosti velkých církevních myslitelů vmísila salamanská škola; v 17. století pak faktické základy moderního mezinárodního práva položil Hugo Grotius. Moderní politické, filosofické i teologické myšlení, a zejména vývoj v oblasti mezinárodního práva veřejného, pak pokračoval v precizování legitimizace a legalizace ozbrojeného násilí.

Ideový základ humanitární intervence, třebaže se může zdát novým, je ve skutečnosti velice „klasickým“: humanitární důvody expanze byly často hledány i ve starší historii (např. při dobývání Ameriky). Po druhé světové válce se však rodí humanitární intervence jako explicitní koncept morální, nesobecké války vedené za účelem ochrany univerzálně uznaných lidských práv. Takový přístup je samozřejmě možné zkoumat z mnoha hledisek, vyvstává zde např. otázka státní suverenity, kulturního egocentrismu apod. Tato práce se zaměří na hodnocení humanitární

intervence z hlediska teorie spravedlivé války a mezinárodního právního rámce použití ozbrojené síly. Koncept humanitární intervence, rodící se jaksí spíše z praxe, je však také lepší zkoumat na praktickém příkladu: k tomu nám poslouží případ Kosova roku 1999, neboť právě intervence sil NATO v tomto konfliktu je pro svůj důvod, povahu i cíle považována za jeden z nejčistších, ne-li nejčistší případ humanitární intervence vůbec.

Cíl práce a hypotéza

Práce si ve své první části klade za cíl zmapovat vývoj teorie spravedlivé války od raných církevních otců až po myšlení dvacátého století a právní rámec moderního mezinárodního práva. Následně bude krátce zkoumat obecný koncept humanitární intervence, aby navázala případovou studii nasazení sil NATO a postoje OSN ve vztahu ke kosovskému konfliktu v roce 1999. Primárním cílem práce je aplikace teorie spravedlivé války na kosovskou intervenci a na obecné konceptuální znaky humanitární intervence naplněné během kosovského angažmá spojeneckých sil a zodpovězení otázky, zda a do jaké míry byly požadavky spravedlivé války z pohledu filosofického i legálního naplněny ve zkoumaném případě a zda a jak jim odpovídá samotný koncept humanitární intervence.

Metodologie

Práce je jednopřípadovou studií. Na případ intervence mezinárodních sil v kosovském konfliktu roku 1999 budou aplikovány podmínky teorie spravedlivé války i mezinárodního práva.

Výzkumné otázky

Výzkumné otázky této práce budou znít takto: odpovídá současný mezinárodněprávní rámec legálního použití ozbrojené síly požadavkům klasické teorie spravedlivé války? Bylo při kosovské intervenci spojeneckých sil roku 1999 dodrženo mezinárodní právo? Byla kosovská intervence spojeneckých sil v souladu s konceptem

humanitární intervence? Byla tato intervence v souladu s požadavky teorie spravedlivé války?

Předpokládaná osnova

1. Úvod
2. Teorie spravedlivé války
 - 2.1 Válka v antickém a středověkém křesťanském myšlení
 - 2.2 Kořeny moderního mezinárodního práva: salamancká škola
 - 2.3 Hugo Grotius a jeho pojetí práva válečného
 - 2.4 Spravedlivá válka v 18. a 19. století
 - 2.5 Současné teorie spravedlivé války
3. Mezinárodněprávní rámec použití ozbrojené síly
4. Koncept a případy humanitární intervence
5. Intervence spojeneckých sil v Kosovu, role NATO a OSN: historiografický pohled
6. Legalita kosovské intervence
7. Legitimita kosovské intervence z pohledu teorie spravedlivé války
8. Shrnutí

Předběžný seznam literatury

Neperiodické zdroje

ALBRIGHTOVÁ, Madeleine. (2003). *Madeleine, nejlepší ze všech možných světů*. Práh, Praha

AUGUSTINUS, Aurelius. (2007). *O obci boží*. Karolinum, Praha

AUGUSTINUS, Aurelius. (2006). *Vyznání*. Kalich

BĚHOUNEK, Jiří. (1995). *Politické myšlení svatého Tomáše*. Masarykova univerzita, Brno

Bible. [online]. Dostupné z: <http://www.bibleserver.com/start/CEP>

BIDELEUX, Robert, JEFFRIES, Ian. (2007). *The Balkans. A Post-Communist History*. Routledge

BOSCO, David L. (2009). *Five to Rule Them All. The UN Security Council and the Making of the Modern World*. Oxford University Press

BUCKLEY, William Joseph et al. (2000). *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Cambridge University Press

BUREŠ, Oldřich. (2003). Mírové operace OSN v postbipolárním světě – méně znamená více. *Mezinárodní vztahy*. No. 3, s. 24-43.

CAHILL, Lisa Sowle. (1994). *Love Your Enemies. Discipleship, Pacifism, and Just War Theory*. Augsburg Fortress

ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. (2008). *Mezinárodní právo veřejné*. C. H. Beck

DAALDER, Ivo H., O'HANLON, Michael E. (2000). *Winning Ugly. NATO's War to Save Kosovo*. The Brookings Institution, Washington

DANNREUTHER, Roland. (2007). *International Security. The Contemporary Agenda*. Cambridge University Press

DAVID, Vladislav et al. (2011). *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Leges, Praha

EVANS, Mark et al. (2005). *Just War Theory. A Reappraisal*. Edinburgh University Press

FIALA, Andrew. (2008). *The Just War Myth. The Moral Illusions of War*. Rowman and Littlefield Publishers

FUCHS, Jiří. (2007). *Mezinárodní humanitární právo*. Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, Praha

GROTIUS, Hugo. (1814). *On the Law of War and Peace*. London. [online]. Dostupné z: <http://www.constitution.org/gro/djbp.htm>

HOLZGREFE, J. L., KEOHANE, Robert O. et al. (2003). *Humanitarian intervention. Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Cambridge University Press

Human Rights in Yugoslavia 1998. The Belgrade Centre for Human Rights

KENNEDY, Paul. (2009). *Parlament světa. OSN a hledání světové vlády*. Nakladatelství Lidové noviny

KNIGHT, Andy W. et al. (2005). *Adapting the United Nations to a Postmodern Era. Lessons Learned*. Palgrave Macmillan

LEPARD, Brian L. (2002). *Rethinking Humanitarian Intervention. A Fresh Legal Approach Based on Fundamental Ethical Principles in International Law and World Religions*. The Pennsylvania State University Press

LOWE, Vaughan et al. (2010). *The United Nations Security Council and War*. Oxford University Press

MATTOX, John Mark. (2006). *Saint Augustine and the Theory of Just War*. Continuum, London

McRAE, Rob, HUBERT, Don et al. (2001). *Human Security and the New Diplomacy. Protecting People, Promoting Peace*. McGill-Queen's University Press

NATO Handbook 2001. NATO Office of Information and Press, Brussels

NORMAND, Roger, ZAIDI, Sarah. (2008). *Human Rights and the UN*. Indiana University Press

PLATÓN. (1996). *Ústava*. Oikoymenh, Praha

REED, Charles, RYALL, David et al. (2008). *The Price of Peace. Just War in the Twenty-First Century*. Cambridge University Press

SAROOSHI, Danesh. (1999). *The United Nations and the Development of Collective Security*. Oxford University Press

THAKUR, Ramesh. (2008). *The United Nations, Peace and Security. From Collective Security to the Responsibility to Protect*. Cambridge University Press

WAISOVÁ, Šárka. (2008). *Poválečná obnova a budování míru*. Masarykova univerzita, Brno

WERTHEIMER, Roger et al. (2010). *Empowering Our Military Conscience. Transforming Just War Theory and Military Moral Education*. Ashgate Publishing

ZIRING, Lawrence, RIGGS, Robert, PLANG, Jack. (2005). *The United Nations: International Organization and World Politics*. Thomas Wadsworth, Belmont

Periodické zdroje

BRATOVÁ, Klára. (2004). Dilemata humanitární intervence. *Politologická revue*. No. 2, s. 102-122.

ÇALI, Başak, RODLEY, Nigel S. (2007). *Kosovo Revisited: Humanitarian Intervention on the Fault Lines of International Law*. *Human Rights Law Review*. S. 275-297.

HUTEČKA, Jiří. (2008). Kořeny teorie spravedlivé války: od Platóna ke Grotiovi. *Theatrum historiae*. No. 3, s. 85-107

CHOMSKY, Noam. (1993). Humanitarian Intervention. *Boston Review* [online].

Dostupné z: <http://www.chomsky.info/articles/199401--02.htm>

KOLÍN, Vilém. (2007). Legitimita humanitární intervence: morální pohled. *Obrana a strategie*. No. 1, s. 5-28.

KÖNIGOVÁ, Lucie. (2001). Teorie státní suverenity a praxe intervence. *Mezinárodní vztahy*. No. 3, s. 41-58.

KOPE, Matthew. (2013). The Conflict in Kosovo: A Humanitarian War. *Perspectives on Global Issues* [online]. Dostupné z:
<http://www.perspectivesonglobalissues.com/archives/spring-2010-security/kosovo/>

MASSA, Anne-Sophie. (2012). NATO's Intervention in Kosovo and the Decision of the Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia Not to Investigate: An Abusive Exercise of Prosecutorial Discretion. *Berkeley Journal of International Law*. Vol. 24, No. 2, s. 609-649.

ROBERTS, Adam (1999). NATO's „Humanitarian War“ Over Kosovo. *Survival*. Vol. 41, No. 3, s. 102-123.

WHETHAM, David. (2008). Ethics, War and Human Rights. *Obrana a strategie*. No. 1, 49-57.

Dokumenty

NICKLISCH, Andreas. *Kosovské neštěstí. Vedle lidské tragédie utrpěl i systém mezinárodní bezpečnosti* [online]. Dostupné z:
<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=645>

ANNAN, Kofi. *Nerespektování jedinečného postavení Rady bezpečnosti v otázkách použití síly může vést k mezinárodní anarchii* [online]. 18. května 1999. Dostupné z:
<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=635>

ANNAN, Kofi. *Prohlášení ke krizi v Kosovu* [online]. 30. března 1999. Dostupné z:
<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=647>

ANNAN, Kofi. *Rada bezpečnosti musí být zapojena do rozhodování o použití síly* [online]. 24. března 1999. Dostupné z:

<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=648>

ANNAN, Kofi. *Ve světě sužovaném konflikty má mírotvorná činnost stále své místo* [online]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=720>

ANNAN, Kofi. *Výzva jugoslávským představitelům ke splnění závazků, které by vedly k zastavení útoků NATO* [online]. 9. dubna 1999. Dostupné z:

<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=643>

Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora [online].

Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

CLINTON, Bill. *Statement on Kosovo. The White House* [online]. 24. března 1999.

Dostupné z: <http://millercenter.org/president/speeches/detail/3932>

OSN. *Události OSN (únor-březen 1999)* [online]. Dostupné z:

<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=652>

OSN. *Události OSN (březen-duben 1999)* [online]. Dostupné z:

<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=642>

OSN. *Události OSN (duben-květen 1999)* [online]. Dostupné z:

<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=636>

OSN. *Události OSN (květen-červen 1999)* [online]. Dostupné z:

<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=630>

Rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1244 (1999). [online]. Dostupné z: <http://daccess-dds-n.y.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

UN General Assembly. *Report of the Secretary-General on the work of the Organization 2000* [online]. Dostupné z:
<http://www.un.org/documents/sg/report00/a551e.pdf>

Obsah

OBSAH.....	1
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	3
ÚVOD.....	4
1. TEORETICKÉ VYMEZENÍ.....	8
1.1. Metodologie.....	8
1.2. Cíl práce.....	8
1.3. Výběr případu.....	9
1.4. Hypotéza.....	9
2. KOŘENY EVROPSKÉ TEORIE SPRAVEDLIVÉ VÁLKY.....	10
3. TEORIE SPRAVEDLIVÉ VÁLKY A HUMANITÁRNÍ INTERVENCE....	18
3.1. Znaky spravedlivé války a humanitární intervence - odpovědi na kritiky konceptů.....	18
3.1.1. <i>Kritiky ze strany pacifismu a realismu</i>	19
3.1.2. <i>Spravedlivá válka jako případ kulturního imperialismu</i>	22
3.1.3. <i>Nebezpečí nových kruciód</i>	23
3.1.4. <i>Ohrožení suverenity</i>	24
3.1.5. <i>"Nespravedlnost volby"</i>	26
3.2. Kritéria spravedlivé války.....	27
3.2.1. <i>Vymezení kritérií</i>	27
3.2.2. <i>Použití kritérií pro zhodnocení legitimacy</i>	31
3.3. Mezinárodněprávní úprava použití síly.....	33
4. KOSOVSÝ PŘÍPAD.....	37
4.1. Starší historie: Kosovo pole a okolní staletí.....	37
4.2. Probouzení národů.....	38
4.3. Socialistická Jugoslávie.....	39
4.4. Neklidná 80. léta.....	40
4.5. Za časů jugoslávské agónie.....	41
4.6. Vznik a vývoj UÇK.....	43
4.7. První fáze občanské války.....	44

4.8. Druhá fáze občanské války a Rambouilletská mírová jednání: cesta k mezinárodnímu zásahu.....	47
4.9. Intervence NATO.....	49
4.10. Poválečný vývoj.....	51
5. ZHODNOCENÍ KOSOVSKE INTERVENCE.....	53
5.1. Legalita.....	53
5.2. Legitimita.....	53
ZÁVĚR.....	65
SUMMARY.....	67
POUŽITÁ LITERATURA.....	69
SEZNAM PŘÍLOH.....	74
PŘÍLOHY.....	75

Seznam použitých zkratek

- EU: Evropská unie
- KFOR: Kosovo Force
- LDK: Lidhja Demokratike e Kosovës (Demokratická liga Kosova)
- LPK: Lëvizja Popullore e Kosovës (Lidové hnutí za republiku Kosovo)
- NATO: North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
- OBSE: Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
- OSN: Organizace spojených národů
- RB: Rada bezpečnosti OSN
- UÇK: Ushtria Çlirimtare e Kosovës (Kosovská osvobozenécká armáda)
- UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees (Vysoký komisař OSN pro uprchlíky)
- UNMIK: United Nations Mission in Kosovo (Mise Spojených národů v Kosovu)
- USA: United States of America (Spojené státy americké)

Úvod

Válka jako jedna z mezních zkušeností lidstva od nepaměti poutala pozornost myslitelů. V průběhu dějin vůči ní prakticky každá filosofická, náboženská a politická škola musela zaujmout postoj. Tato různorodá ideová schémata se ovšem v zásadě dají shrnout do tří proudů. Někteří, nezávisle na tom, zda ji hodnotili na základě rozličných myšlenkových systémů kladně či neutrálně, válku považovali za fenomén, který je nutno přijmout jako neoddělitelnou součást lidského života. V opačném extrému nalézáme rozličné pacifistické školy. Mezi těmito dvěma póly pak vždy vznikaly různé normativní systémy oddělující legitimní a nelegitimní války. Odlišné civilizace tak vytvářely své teorie spravedlivé války. Stejně jako ve většině ostatních kulturních aspektů, i v přístupu k použití ozbrojené síly je současný svět ovlivněn především odkazem evropského kulturního okruhu. Teorie spravedlivé války vycházející z křesťanské tradice v průběhu středověku definovala několik kritérií, která – částečně modifikovaná a obohacená o nové podmínky – dnes tvoří základní nástroj, podle něhož je posuzována morální povaha válek.

Určité „humanitární“ příčiny nasazení ozbrojených sil byly proklamovány již po staletí: nejčastěji ovšem šlo o akce na pomoc vlastním občanům v cizině, zřídka pak o ochranu etnicky či nábožensky spřízněných cizinců. Teprve v relativně nedávné době se rozšířil současný koncept humanitární intervence jako morální nesobecké války vedené za účelem ochrany univerzálně uznaných lidských práv. Tento koncept vyrůstá ze západní teorie spravedlivé války a je s ní do značné míry propojen.

Tato práce se zaměřuje na humanitární intervenci, kterou vedly ozbrojené síly Severoatlantické aliance proti Jugoslávii za účelem pomoci kosovskému albánskému obyvatelstvu na jaře roku 1999. Primárním cílem práce je posouzení legitimacy této intervence, přičemž nástrojem pro toto posouzení budou kritéria spravedlivé války, která jsou na koncept humanitární intervence aplikovatelná. Právě kosovská intervence je mnohými autory považována za dějinný mezník, nejčistší či alespoň nejúspěšnější příklad aplikace konceptu humanitární intervence v praxi. (Fisher 2005: 105) Rovněž pro odpůrce humanitární intervence se Kosovo stalo studnicí, z níž čerpají argumenty pro svoji pozici. První ostrá bojová akce NATO v dějinách Aliance se stala symbolem nesobeckého boje i utrpení nevinných civilistů pojímaného jako „kolaterální škody“ při

„humanitárním bombardování.“ (Daalder, O'Hanlon 2001: 1) Třebaže si práce neklade vyšší nároky, než samotné zhodnocení konkrétního případu, věřím, že jde-li o případ tak jedinečného až ikonického významu, poznatky získané jeho analýzou mohou mít také obecnější relevanci. To platí, zejména uvažíme-li, že pouhé dva roky po kosovské intervenci byl hlavní zájem západního myšlení o válce teroristickými útoky z 11. září přeměrován na otázky preemptivního a preventivního úderu, mezinárodního terorismu apod. Koncept humanitární intervence, po nějakou dobu teoreticky i prakticky poněkud opomíjený, však rozhodně nezanikl: a vždy je dobré připomínat si, co se kdykoliv může s plnou naléhavostí znovu objevit.

Výzkumná otázka práce je dvojí: Bylo rozhodnutí o zásahu NATO v Kosovu legální? Bylo toto rozhodnutí v souladu s kritérii spravedlivé války aplikovatelnými na koncept humanitární intervence, tedy bylo legitimní?

Na tomto místě je potřeba upozornit, že existují dvě tradiční větve teorie spravedlivé války, a to právo na válku (*jus ad bellum*) a právo vedení války (*jus in bello*). V současné době bývá někdy přiřazováno právo jednání po válce, *jus post bellum*. (Evans 2005c: 12-13) Třebaže všechny tyto větve jsou důležité pro komplexní zhodnocení legitimacy konfliktu, tato práce se zabývá pouze otázkami *jus ad bellum*. *Jus in bello* je stejné ve všech typech konfliktu a nijak se neliší, ať již jde o agresivní dobovačnou válku či ideální ryze humanitární zásah. Práce si klade za cíl prozkoumat kosovský případ z hlediska legitimacy vstupu do války proti suverénnímu státu za účelem pomoci jeho občanům – přičemž právě to je specifickou otázkou ve vztahu k humanitárním intervencím.

Dále je nutno předeslat, že práce se věnuje legalitě a legitimitě kosovské intervence z hlediska právních a teoretických nástrojů, které byly v době rozhodování o intervenci k dispozici. Nezabývá se tak významnou úpravou humanitární intervence v konceptu odpovědnosti chránit (*Responsibility to Protect*), který byl představen Mezinárodní komisí o intervenci a státní suverenitě (ICISS) až v roce 2001 a přijat na summitu OSN roku 2005. (Fisher 2005: 108-109)

V první kapitole blíže vysvětlím základní teoretické vymezení práce: použitou metodologii, cíl práce, výběr případu a hypotézu.

Ve druhé části práce shrnu kořeny evropské teorie spravedlivé války s důrazem na vývoj základních kritérií a konceptů. Tato kapitola bude mít význam zejména v usnadnění pochopení příčin, které za těmito kritérii a koncepty stojí a skrze které je potřebujeme vykládat.

Třetí kapitola pak nejprve shrne základní rysy současné teorie spravedlivé války a konceptu humanitární intervence. Učiní tak ve formě polemiky s nejčastějšími kritikami těchto konceptů. Banální fakt, že jevy jsou tvořeny negací svých protikladů, umožní soustředit se na důležité aspekty a významné nuance zkoumaných teorií. Následně pojednám o kritériích spravedlivé války, jak je chápe moderní teorie, vyberu z nich ta, která jsou aplikovatelná na případy humanitární intervence, a rozdělím je na kritéria, jejichž splnění je vždy nezbytné, a ta, jež mohou toliko podpořit či snížit kredibilitu aktéra vedoucího válku. Na závěr shrnu současnou mezinárodněprávní úpravu použití ozbrojené síly.

Ve čtvrté kapitole pojednám o historickém pozadí a samotném průběhu kosovské intervence. Třebaže půjde o poměrně dlouhou a čistě faktografickou část práce, považuji hlubší porozumění událostem i jejich kontextu za důležité pro jejich etické zhodnocení. V případě tak složitého fenoménu, jako je válka, je každý případ jedinečný a jeho znalosti potřebné pro zodpovědné vyvozování etických soudů vyžadují jistou hloubku i šíři.

V páté kapitole pak přistoupím k samotnému zhodnocení případu. Nejprve zodpovím otázku, zda byla kosovská intervence z hlediska platného mezinárodního práva legální. Následně prozkoumám naplnění jednotlivých kritérií spravedlivé války a učiním závěr o legitimitě intervence.

Na závěr úvodu si dovolím krátký filosofický exkurz. Z obecného hlediska existují dva přístupy k etickému hodnocení činů. Podle konsekvencialistického morálního principu se morálka nachází čistě v následcích činu, nikoliv v něm samém. Čin sám o sobě není dobrý ani zlý, čin zkrátka je. (Vácha 2008: 25) Jediné, co mu dává morální význam, je stav světa, který je jeho následkem. Činy tedy nazýváme dobrými či špatnými jediné pro jejich obvyklý následek; v netypickém případě však stejný čin může přivodit morálně zcela protichůdný následek, a pak je třeba překonat naučené stereotypní uvažování a jednat podle aktuální situace.

Opačným přístupem je kategorický morální princip. Podle něj se morálka nalézá ve vnitřní kvalitě činu bez ohledu na jeho následek. Čin je dobrý či špatný sám o sobě. Kategorická morálka tedy obsahuje absolutní morální požadavky, kategorické povinnosti a práva, která platí za všech situací. (Sandel) Příznivci konsekvencialismu takový přístup odmítají jako nepružný a dogmatický. Zastánci kategorického principu argumentují nebezpečností konsekvencialismu: pokud účel světlí prostředky, je snadné uchýlit se prakticky k čemukoliv. Na hlubší rovině lze rovněž

konsekvencionalismu vytknout arbitrární určení časového okamžiku, v němž se posuzuje následek činu. Každý čin spouští prakticky nekonečnou řadu následků, pro něž je nutnou příčinou, a chybí skutečný filosofický důvod hodnotit jen následek nejbližší: navíc je mnohdy velmi těžké odlišit přímý následek od nepřímých.

Třebaže se budu pacifismu věnovat v příslušné kapitole, je namístě zmínit, že je typicky založen na kategorickém přístupu k násilí. Uznáme-li usmrcení člověka jako kategoricky špatné, dostaneme se nutně na radikálně pacifistickou pozici, kde se setkáme s prvními křesťany a zastánci nenásilí napříč historií. Pokud přijmeme za své, že zabití civilisty je vždy špatné, dovolíme sice hypotetickou „čistou“ válku, avšak v reálném světě budeme rovněž proti každé válce, neboť v každé válce vždy civilisté umírají. (Walzer 2004: 13)

Dějiny teorie spravedlivé války jsou jednou dlouhou odpovědí tomuto přístupu. Z podstaty je tato teorie konsekvencionalistická: vždy odhaduje, jaký stav světa bude výsledkem použití a nepoužití síly a poměřuje celkovou míru utrpení v těchto dvou anticipovaných světech. Usmrcení civilisty, který se nijak nepodílí na válečném úsilí, nikdy není eticky bezproblémové. Ale pokud tím mohu zachránit pět, deset či deset tisíc jiných civilistů, může být tento čin z hlediska konsekvencionalismu dokonce mojí morální povinností.

Konsekvencionalistické pojetí použití ozbrojené smrtící síly je základní premisou legitimacy humanitární intervence i války jako takové. Že se budeme nadále pohybovat v rámci konsekvencionalistické etiky je zjevné. Je však dobré mít toto prizma, skrze které budeme nahlížet na předmět této práce, stále na paměti.

1. Teoretické vymezení

1.1 Metodologie

Metodologie vymezuje obecný způsob, kterým propojujeme teorii s empirií. Vytváří způsob, kterým lze naplňovat konkrétní pojmy a souvislosti empirickými daty, a tak umožňuje vyvozování obecnějších závěrů z konkrétních dat. (Drulák 2008: 11)

Metodologickým rámcem této práce je jednopřípadová studie. Jde o detailní analýzu případu, jež zohledňuje celkový kontext a poskytuje jeho komplexní obrázek. (Drulák 2008: 33) Tento velmi starý přístup ke zkoumání reality byl od druhé poloviny 30. let v sociálních vědách výrazně marginalizován. Za skutečně vědecké byly považovány kvantitativní metodologie, zatímco kvalitativní výzkum – a především samotná případová studia – byl považován přinejlepším za sběr dat pro pozdější „vědecké“ vyhodnocení. Tento přístup byl založen především na přesvědčení, že případová studie není schopna utřídit teoreticky relevantní poznání a nelze z jejích výsledků zobecňovat. Jestliže je tedy cílem sociálních věd teoretické zobecňování, případová studie není vědeckým nástrojem. Od 60. let se však případová studie stávala čím dál lépe definovaným odvětvím a od 80. let se těší obnovenému zájmu. (Drulák 2008: 29-31)

Je tomu tak především pro nezanedbatelné výhody případové studie. Většina sociálněvědních konceptů se vyznačuje obtížnou měřitelností, přičemž případová studie se s tímto problémem dobře vyrovnává. Svým plným zaměřením na konkrétní případ dokáže uchopit vysoké množství proměnných lépe než jiné metodologie. Naplnění kritérií spravedlivé války v daném konfliktu je přitom vždy otázkou posouzení mnoha unikátních okolností. Vedle hloubky rovněž i šíře záběru případové studie odpovídá záměru této práce, neboť při hodnocení situace předcházející konfliktu není možné ignorovat historický a politický kontext událostí.

1.2 Cíl práce

Jak bylo zmíněno již v úvodu, cílem práce je zhodnocení legality a především legitimacy humanitární intervence v Kosovu. Věřím, že výsledek takového zhodnocení, třebaže se týká jedinečného případu, může přinést cenné poznatky pro etické posouzení případů s podobnými znaky.

1.3 Výběr případu

Humanitární intervence připomíná určité veřejné tajemství: všichni o ní někdy mluví a intuitivně tuší, co to je, ale závazná definice chybí. Jakkoliv o ní bylo napsáno mnoho, jde stále o teoreticky poměrně neukotvený koncept. Cílem této práce není jeho teoretické vymezení; výzkum případu, který je obecně považován za nejtypičtější příklad humanitární intervence, však může přinést užitečné poznatky.

Případ je tedy vymezen jako vztah západních států v čele s USA ke kosovské krizi v letech předcházejících intervenci, kdy se situace v Kosovu pozvolna vyostřovala a kdy docházelo k rozhodování o zásahu. Zkoumaný časový úsek tak končí začátkem bombardování dne 24. března 1999 – poté již přestává být relevantní *jus ad bellum* a mohou být zkoumána pouze kritéria *jus in bello*. Počátek tohoto časového úseku je pak ohraničený s nižší přesností, ale je možno jej umístit do začátku jugoslávské války, kdy se pozornost Západu obrátila na tento region. Historická část se však věnuje celému pozadí konfliktu od vrcholného středověku, neboť soudím, že tyto znalosti mají relevanci pro pochopení složitosti případu. Konec historické kapitoly pak – spíše pro úplnost přehledu – pojednává také o průběhu války a její dohře.

1.4 Hypotéza

Očekávám, že vzhledem k absenci souhlasu Rady bezpečnosti k provedení intervence bude problematická především otázka legality. S největší pravděpodobností bude závěrem ilegální zásahu.

Otázka legitimacy bude zřejmě složitější. Předpokládám, že se vyskytnou určité nezanedbatelné komplikace oslabující kredibilitu zásahu, ale většina kritérií spravedlivé války bude naplněna a výsledek se přikloní k legitimitě intervence.

2. Kořeny evropské teorie spravedlivé války

Přes rozšířenou praxi používání ozbrojené síly se snahy o určitou regulaci války objevovaly již ve starověku, především ve formě smluv mezi aktéry. Tak např. starořecké městské státy se často uchýlovaly k arbitráži, jejíž obligatornost byla častým obsahem jejich vzájemných smluv. (David, Bureš, Faix, Sladký, Svaček 2011: 32). V dějinách filosofie je slavný Hérakleitův (544/540-480) (také doslovně myšlený výrok: „Boj je otcem všeho i králem všeho.“ Role války v Platónově ideálním státě je pozitivní a velmi významná. Aristoteles (384-322) tvrdil, že válka vedená proti lidem zrozeným k poddanství – tedy kampaň cílicí k jejich ovládnutí za účelem zisku území a pracovních sil – je spravedlivá. (David, Bureš, Faix, Sladký, Svaček 2011: 36).

Staří Římané měli propracovanou formální koncepci spravedlivé války: legitimita války byla odvozována od dodržení pravidel pro její vypovězení. Až politik, filosof a řečník Marcus Tullius Cicero (106-43) přidal k těmto formálním kritériím také pravidla materiální: spravedlivá válka musela být vedena z důvodu utrpěného nebo hrozícího bezpráví. (David, Bureš, Faix, Sladký, Svaček 2011: 36)

V římském odkazu teorii spravedlivé války můžeme nakonec nalézt následující podmínky: boj nesmí znamenat porušení smluv, přičemž smí být veden jedině k ochraně vlastních práv či potrestání bezpráví. Konkrétní čtyři spravedlivé příčiny války sestávaly z: 1) porušení římského dominia, 2) ublížení vyslancům, 3) porušení smluv, 4) podpory, kterou dosud přátelský stát poskytl nepříteli Říma. (David, Bureš, Faix, Sladký, Svaček 2011: 34)

Ve Starém zákoně se válka objevuje jako zcela přirozená součást lidské existence, v mnoha příbězích jsou velebeny válečné činy a můžeme zde dokonce nalézt imperativ k boji (např. Dt 13,13-17). Již se tu však objevují úvahy o spravedlivých příčinách války, podobné filosofickým východním náboženství i jiných starověkých civilizací. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 84)

Pro evropskou tradici spravedlivé války je však zásadní Nový zákon, především pak pochopitelně evangelia. Diskusi o Ježíšově pacifismu vedou teologové a filosofové již mnoho staletí a jistě nikdy nenajdou definitivní odpověď: pro porozumění kořenů evropské filosofie války je ovšem nemožné ji ignorovat.

Ježíšovo učení vyhlíží radikálně pacifisticky. Zatímco příkaz lásky k bližnímu je již starozákonní, Ježíš jej zásadně rozšířil o požadavek lásky k nepříteli. (Machovec 1990: 70) Ikonická je část horského kázání: „Slyšeli jste, že bylo řečeno: ‚Oko za oko a

zub za zub.' Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou.“ (Mt 5: 38-39)

Obrazem praktického nenásilí je pak scéna zatčení v getsemanské zahradě.¹

Nalézt v evangeliích legitimizaci násilí je poněkud obtížné. Třebaže jsou za tímto účelem někdy používány určité citace Ježíše (Mt 10: 34, Lk 14: 23, Lk 19:27), při bližším kontextuálním a hermeneutickém pohledu se tyto výklady povětšinou jeví jako zcela mylné.

Patrně nejvýznamnější argument pro ospravedlnitelnost násilí spočívá méně ve slovech a více v samotném Ježíšově jednání. Jde o slavnou scénu vyhnání kupců z chrámu.² Pokud něco učinil sám Ježíš, věřící křesťan to jistě nemůže považovat za špatné – zde jde navíc o bezmála spektakulární, zcela výslovnou scénu. Klíč k ní leží nejspíše opět v hermeneutice, v porovnání s celkovým vyzněním evangelií.

Především je třeba si uvědomit, že evangelia v žádném případě nevybízejí k pasivitě, k čistě kontemplativnímu jednání. Jak poznamenává filosof Milan Machovec, „Ježíš sám mimo jakoukoliv pochybnost *odpíral zlu* vždy a všude, nekompromisně, kdekoliv se s jakýmkoliv potkal.“ (Machovec 1990: 70) Křesťan má činit dobro ve světě, má mu jít nejen o sebe samého, ale také o druhé, jimž má aktivně pomáhat: např. podobenství o milosrdném Samaritánovi chválí příslušníka opovrhované skupiny za jeho aktivní čin v tomto světě a končí příkazem „jdi a jednej také tak.“ (Lk 10: 37)³ Přece však je nesmírně významný nejen význam činu ve vnějším světě, ale také – a snad více – způsob, jakým se tento čin vztahuje ke svému původci a jak jej proměňuje. Ježíšovo nenásilí je výzvou k nenásilnému odporu, který nejen že nezatíží člověka hříchem, ale také vede jako mravně náročnější cesta k jeho vnitřnímu, duševnímu růstu.⁴ Použijeme-li ještě jednou Machovcova slova: „(...) nenásilí není ani kapitulací,

¹ Ježíš brání svým učedníkům v boji: „Vrať svůj meč na jeho místo; všichni, kdo se chápou meče, mečem zajdou.“ (Mt 26: 52)

² „Byly blízko židovské velikonoce a Ježíš se vydal na cestu do Jeruzaléma. V chrámu našel prodavače dobytka, ovcí a holubů i penězoměnce, jak sedí za stoly. Udělal si z provazů bič a všechny z chrámu vyhnal, i s ovcemi a dobytkem, směnárníkům rozházel mince, stoly zpřevracel a prodavačům holubů poručil: ‚Pryč s tím odtud! Nedělejte z domu mého Otce tržiště!‘“ (Jan 2: 13-16)

³ Požadavek aktivity obsahuje také např. Mt 7:21: „Ne každý, kdo mi říká ‚Pane, Pane‘, vejde do království nebeského; ale ten, kdo činí vůli mého Otce v nebesích.“

⁴ Ostatně „prostorná je brána a široká cesta, která vede do záhuby; a mnoho je těch, kdo tudy vcházejí. Těsná je brána a úzká cesta, která vede k životu, a málokdo ji nalézá.“ (Mt 7: 13-14)

ani únikem, ale má být formou hledání maximální odpovědnosti za druhého, i za odpůrce. Jde ne o nejednání ve smyslu buddhismu, ale naopak o navození mravně vyššího *jednání*, schopného strhnout i jiné výš!“ (Machovec 1990: 71-72)

Znamená tedy Ježíšovo vyhnání kupců z chrámu, že existují okolnosti, za nichž je nutné především učinit vše nezbytné pro dosažení účelu – a v případě nezbytnosti přistoupit také k hrubšímu, mravně nízkému jednání? Teologická tradice odmítá považovat evangelijní důraz na nenásilí za zákaz sebeobrany a uvážíme-li (nejen) Ježíšovu násilnou obranu základních náboženských hodnot v chrámu, můžeme takovou dedukci považovat za rozumnou. Převrácené stoly penězoměnců se skutečně zdají otevírat dveře možnosti násilného jednání křesťana. Nabízejí se ovšem dvě zásadní otázky. Je možné tento čin, který byl pro Ježíše obranou domu jeho Otce (viz Jan 2: 16), chápat jako ospravedlnění pro útočné jednání? Snad bychom mohli odpovědět kladně, ovšemže za podmínky spravedlivé příčiny. Zadruhé: v evangeliu není zmínka o tom, že by Ježíš skutečně fyzicky napadl kupce, že by jim způsobil zranění (není např. jasné, zda skutečně došlo k uhození některého z nich bičem). Je možné vůbec považovat tuto scénu vyhnání a vedení války resultující z podstaty věci ve smrt a těžká zranění za stejný druh násilí? Nezbyvá než zopakovat skutečnost zmíněnou již v úvodu této kapitoly: definitivní odpověď na tyto otázky není k nalezení.

Již v prvním století ovšem došlo k jistému příklonu křesťanství k legitimitě násilí.⁵ Pomalu se tak počíná dlouhá historie teologických snah o uvedení Ježíšových vysokých etických nároků do souladu s praktickými potřebami státu.

Postoj církevních otců prvních staletí nového náboženství byl ovšem povětšinou až radikálně pacifistický a podobně rozhodný byl jejich odpor k angažovanosti ve státních strukturách. Kartaginský právník a filosof druhého a třetího století Tertullianus (cca 160-cca 220) vyjádřil toto mínění explicitně v tvrzení, že křesťanům není nic cizějšího než stát. (Skřejpek 2003: 654) Ve stejném období žijící církevní učitel a teolog Órigenés (cca 185-253) naproti tomu považoval křesťany za mnohem významnější přispěvatele k dobru státu, než jakými jsou vojáci, neb chrání stát svými modlitbami. (Skřejpek 2003: 653) Chápání státní služby jako duchovně velmi rušivého alementu se odrazilo i

⁵ Sv. Pavel píše: „Vládcové nejsou přece hrozbou tomu, kdo jedná dobře, nýbrž tomu, kdo jedná zle. Chceš, aby ses nemusel bát vládnoucí moci? Jednej dobře, a dostane se ti od ní pochvaly. Vždyť je Božím služebníkem k tvému dobru. Jednáš-li však špatně, máš proč se bát, neboť nenese meč nadarmo; je Božím služebníkem, vykonavatelem trestu nad tím, kdo činí zlo.“ (Řím 13: 3-4)

v rozhodnutích církevních koncilů: roku 306 byla státním úředníkům po dobu výkonu funkce zakázána účast na bohoslužbách a v roce 313 byla zapovězena účast na svatém přijímání uchazečům o politické funkce. Ve stejném roce vydal císař Konstantin I. se svým spoluvladařem Liciniem Edikt milánský, jímž se křesťanství stalo jediným oficiálním, povoleným a preferovaným náboženstvím říše. Přesto však nedošlo v postoji církevních hodnostářů k úplnému obratu. O desítky let později tak teolog Basileios Veliký (cca 330-379) prohlásil, že exkomunikace pro vraždu se týká i vojáků, kteří při plnění svých povinností – tedy při obraně křesťanského státu – zabijí nepřítel. (Skřejpek 2003: 654) Silnější příklad kategorického zákazu násilí si takřka nelze představit.

Postupem času – vlivem tlaku praktických potřeb oficiálního náboženství i proměnou interpretace příchodu Království Božího, jež už nebylo očekáváno v bezprostřední době – došlo k modifikaci křesťanského pacifistického étosu. Velkou postavou (nejen) tohoto obratu je Aurelius Augustinus, svatý Augustin (354-430), jeden z nejvlivnějších myslitelů křesťanských dějin. Právě on je považován za otce křesťanské teorie spravedlivé války.

Pod vlivem dobytí Říma Vizigóty roku 410 sepsal sv. Augustin jedno ze svých nejvýznamnějších děl, O boží obci (De civitate dei). Dějiny zde interpretuje jako věčný boj dokonalé obce Boží a z podstaty nespravedlivé obce světské. Právo na existenci má jedině takový stát, který je služebníkem Boží obce (zakládá se zde tedy teorie supremacie církevní moci nad světskou, třebaže podle Augustina křesťan netouží po moci). Jakkoliv ani podle Augustina neměla zaujímat světská obec v životě křesťana přílišné místo, považoval ji za nutnou a – pokud sloužící Bohu – užitečnou. (Skřejpek 2003: 653-654) Má-li světská obec sloužit spravedlivým cílům, je třeba ji chránit. Svatý Augustin tedy do křesťanství přináší konsekvencionalistický přístup k násilí.

Trest je nezbytným prostředkem pro udržení politického řádu coby protikladu k anarchii, jíž je nutno předejít. (Lang 2005: 60) Obdobně pak je nejen ospravedlnitelné, ale dokonce nezbytné poskytovat ochranu nevinným. A je-li dána spravedlivá příčina, je možno uchýlit se k i k usmrcení člověka. (Augustin 2007a: 58)

Válka tedy může být správná: je však zároveň vždy politováníhodnou, hroznou situací. Její spravedlivost vychází jediné z hluboké tragiky situace.⁶ (Evans 2005c: 10)

⁶ Sv. Augustin píše: „Namítají však, že mudrc povede války spravedlivé. Jako by neměl – je-li pamětliv svého lidství – mnohem spíše cítit bolest nad tím, že je k spravedlivým válkám nucen! neboť kdyby nebyly spravedlivé, nemusel by je vésti, takže by mudrc žádných válek neměl. Je to totiž nespravedlnost

Třebaže Augustin nedefinoval explicitně podmínky, za jejichž splnění je vstup do války přípustný, jasně zde již vidíme rodit se některé z těch, které budou prostupovat celou tradicí teorie spravedlivé války. Je nutná spravedlivá příčina i záměr: „mudrc“, tedy spravedlivý člověk, se má cítit být nucen k boji nespravedlností, jejíž potlačení je jeho jedinou motivací. Tento boj pak musí být vskutku nutný – musí jít o poslední zbývající možnost nápravy. Vyžadována je rovněž legitimní autorita, tedy státní moc podle Božích zákonů.

Pro diskusi s kritiky teorie spravedlivé války, o níž se pokusíme v následující části této práce, bude důležitá také jiná část Augustinova učení. V opozici k antickému myšlení Augustin odmítal možnost nalezené opravdové spravedlnosti ve světské obci. Naprostá jistota ohledně spravedlnosti tak není možná ani ve válce: je tedy nutné to, co bude později nazváno komparativní spravedlností, neboli poměrování pozic a skutků válčících stran bez nároku na absolutní morální pravdu. Právě tato nemožnost „vlastnit Pravdu“ či „Dobro“ musí limitovat sklon vůdců k užití síly. (Lang 2005: 65)

Z Augustinova učení coby jednoho ze základů křesťanské teologické tradice vycházelo mnoho myslitelů. Např. boloňský právník první půle dvanáctého století Gratianus (přelom 11. a 12. stol. – před 1160) ve spise *Decretum* definoval kritéria spravedlivé války způsobem, který můžeme spatřovat v základu linie uvažování napříč staletími dodnes. Je nutná legalita použití síly; válka musí být vyvolána nutností (pozdější podmínka poslední možnosti); jednání nesmí být vedeno chtivostí a doprovázeno krutostí (později, jak bude dále pojednáno, se stane předmětem diskuse spravedlivý úmysl); konečně jednání má vést k míru (v tomto kritériu můžeme sledovat požadavek naděje na úspěch, zároveň nápadně připomíná některými současnými autory prosazovaný koncept *jus post bellum*). (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 88-89)

Tomáš Akvinský (1225-1274), spolu s Augustinem zřejmě nejvlivnější křesťanský (či, možná přesněji, katolický) teolog historie, systematicky dotvořil doktrínu spravedlivé války v práci *Summa theologiae*. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 89). Aby byla válka spravedlivá, je nutno ji vést za účelem míru. (Akvinský 1947: II-II, otázka 40, odst. 1) Tomáš Akvinský pak stanovil tři konkrétní podmínky: autoritu vládce (coby protipól soukromé osoby), spravedlivou příčinu (trest či navrácení toho, co

protivné strany, která nutí mudrce k vedení spravedlivé války; a nad tou nespravedlností má člověk zajisté cítit bolest, protože se jí dopouštějí lidé – i kdyby z ní neplynula žádná nutnost válčit. Tedy každý, kdo se s bolestí zamyslí nad tímto velikým, hrozným a surovým zlem, musí se přiznati ke své bídě; pakli však je kdo trpí nebo rozzímá bez duševní bolesti a má se proto za blaženého, je jistě mnohem bídňější, protože také pozbyl lidského citu.“ (Augustin 2007b: 258)

bylo neprávem vzato) a správný úmysl („aby se prospělo dobru nebo aby se uniklo zlu“). (Bahounek 1995: 84) Válka proti nevěřícím pak není legitimní sama o sobě, je nutno, aby křesťanům hrozila netolerovatelná újma. Legitimita defenzivní války je ovšem dána sama sebou a nepotřebuje podrobení testu tří kritérií. (Hutečka 2008: 98)

Pro pochopení Tomášovy teorie spravedlivé války je důležité pochopení, za jakým účelem ji budoval. Zatímco sv. Augustin přinášel do křesťanského myšlení přípustnost užití ozbrojené síly v opozici ke kategorickému pacifismu, sv. Tomáš se vymezoval proti opačnému extrému, ztělesněnému zejména křížovými výpravami. (Walzer 2004: 3-4) Oba významní teologové tedy dobře ilustrují povahu teorie spravedlivé války, která se podle dobových podmínek brání tlakům ze dvou stran. Významnou motivací Tomášovy doktríny bylo rovněž omezení válek šlechticů vedených soukromými armádami ve jménu soukromých zájmů a pustošících zemi: soukromým osobám dle Tomáše Akvinského nepřísluší právo na válku, neboť se mohou se svými rozeprými obrátit na vyšší soudní autoritu. (Bahounek 1995: 84) Tomášova kritéria tvoří dodnes jádro *jus ad bellum*.

Tomáš Akvinský dále výslovně přiznal, co je ovšem samo o sobě inherentní součástí konceptu spravedlivé války: za určitých okolností, je-li to prospěšné pro obecné dobro, může být zabita nevinná osoba. (Vitoria 1997: 185)

Dante Alighieri (cca 1265-1321) přišel s myšlenkou universálního arbitra všech sporů vybraného vladaři, který by učinil veškeré války zbytečnými. (Hutečka 2008: 99) Prakticky stejná myšlenka stojí za rolí Rady bezpečnosti v Chartě OSN.

Dva přední humanisté zajímavě uchopili dvě kritéria spravedlivé války, jež se měla v budoucnu stát její neoddělitelnou součástí. Erasmus Rotterdamský (1466-1536) v díle *Výchova křesťanského knížete* stanovuje přísnou podmínku, podle níž válka musí být poslední možnost, přičemž dojde-li k ní, je třeba ji co nejrychleji skončit. Naproti tomu Niccoló Machiavelli (1469-1527) spolu se starými Římany vyžaduje pro válku jedinou podmínku, a to – slovy současné teorie – reálnou šanci na úspěch, neboť úspěšná válka slouží vladaři ke cti, zatímco porážka znamená jeho neschopnost zajistit blahobyt své zemi. (Hutečka 2008: 99-101)

Se vzrůstající interakcí civilizací na přelomu středověku a novověku začala být představa božského řádu vynutitelného silou nahrazována konceptem přirozeného práva, jež umožnilo vznik práva mezinárodního. (Evans 2005c: 3-4)

Za jednoho z významných předchůdců moderního mezinárodního práva (jehož dílo mělo významný vliv mj. na Huga Grotia) a za důležitého myslitele teorie spravedlivé

války je považován profesor teologie v Salamance Francisco de Vitoria (cca 1483-1546). (Scott 2000: 68) Zakladatel salamanské přirozenoprávní školy se k tématu války vyjadřoval v rovině obecné teorie i praktického komentáře k palčivému tématu své doby: španělské conquistě Amerik a likvidaci indiánských společností v první půli šestnáctého století (proti které se ostatně tvrdě stavěl také jiný dominikán, Bartolomé de las Casas). Okolo roku 1520 sbor učitelů salamanské university na slavnostním zasedání odhlasoval prohlášení, podle něhož byla conquista Ameriky nespravedlivou válkou. (Walzer 2004: 4)

V návaznosti na tradici teorie spravedlivé války – a zejména na Tomáše Akvinského de Vitoria výrazně zostřil rozlišení mezi jus ad bellum a jus in bello. (Evans 2005c: 20) Primárním dědictvím salamanské školy je ovšem jistý prvek universalismu, třebaže v duchu doby de Vitoria rozlišoval pravidla chování ve válce podle toho, zda je druhou stranu křesťanský či jinověrný lid. (Vitoria 1997: 189-191) Válka nemůže být vedena čistě z důvodu rozdílnosti náboženství, neboť spravedlnost leží v přirozeném právu sdíleném všemi lidmi. (Evans 2005c: 4) Jedinou spravedlivou příčinou války může být utrpěná újma. (Walzer 2004: 4) Vedle obrany však spravedlivou příčinou může být též reparace či trest – ten přicházel v úvahu proti společností praktikujícím kanibalismus, lidské oběti či tyranské a utlačovatelské akty. (Vitoria 1991: 273-5, 287-8)

Jednou z nejzásadnějších změn, které 16. století přineslo, byl pochopitelně vznik protestantismu. Martin Luther přijímá konsekvencialistický přístup k násilí, když praví, že válka je „velký mor“, ale je nutno se zamyslet, „jak velký je mor, jemuž válka zabraňuje.“ (Hutečka 2008: 100) Válka nikdy není spravedlivá a jediná příčina, která ji může učinit alespoň přípustnou, je obrana (do níž se ovšem počítá také obrana úřadu konkrétního pána). Válku za účelem šíření víry Luther odmítl. (Hutečka 2008: 100-101)

Postavou, která svým způsobem završila období, z něhož teorie spravedlivé války čerpá své kořeny, byl Hugo Grotius (1583-1645). Tento nizozemský právník ve svém díle O právu války a míru (*De Iure Belli ac Pacis Libri Tres*) teorii spravedlivé války zařadil do systému mezinárodního práva. (Walzer 2004: 5) Definitivně ji tak sekularizoval a postavil na přirozenoprávní základ. (Evans 2005c: 4) Nejzásadnějším rozdělením je pro Grotia válka veřejná a soukromá. Soukromá válka může být za určitých podmínek spravedlivá, avšak za existence soudní autority je anachronismem. Tento Grotiův důraz na podmínku legální autority se nedlouho po vydání *Práva války a míru* měl stát jedním ze základních kamenů nového mezinárodního systému. Pro

legalitu války je dále vyžadována spravedlivá příčina: obrana, trest či zajištění oprávněného nároku. I pro Grotia smyslem války musí být dosažení míru – tím je definována podmínka spravedlivého úmyslu. (Hutečka 2008: 104-105)

Třebaže je Grotius jedním z ideových otců mezinárodního systému založeného na suverenitě států, v jeho díle nalezneme také velmi zajímavý odkaz pro věc humanitární intervence. Jedná se o odchylku od obecného pohybu oslabování universalismu, která však měla být v budoucnu tímto pokračujícím trendem na dlouho silně znegována. Králové mají dle Grotia právo trestat nejen provinění, kterých se jiní dopustili na nich samých, ale obecně všechna překročení přirozeného práva národů, neboť znamenají ohrožení obecného míru a pokoje. „Je mnohem úctyhodnější,“ praví dokonce Grotius, „trestat újmu ostatních, než svoji vlastní.“ (Grotius 2005: 1021)

Dvacet tři let po vydání spisu O právu války a míru ukončila Vestfálská smlouva třicetiletou válku, nejpustošivější konflikt v evropských dějinách. Byla přijata zásada suverénní moci světských pánů a svrchované státy se staly jediným aktérem mezinárodního systému. Vzhledem k tomu, že Grotiovo čerstvé dílo důkladně systematizovalo teorii spravedlivé války do funkčního právního celku, byly právě na něm vystavěny zásady nového politického světa. (Hutečka 2008: 103) Intervence proti narušitelům cizích přirozených práv ovšem ve vestfálském systému neměly mít místo. Evropa, otřesená hrůzami, jež částečně vzešly ze snahy o náboženské a hodnotové sjednocení, přestala věřit universalismu. Namísto toho zavedla systém, v němž každý vládce měl svobodně rozhodovat o svých vnitřních záležitostech a zároveň nesměl své hodnoty vnucovat ostatním. (Cook 2000: 269) Po dlouhá staletí pak převládal názor, podle něhož je jedinou legitimní příčinou války sebeobrana. Americký historik David Fisher poznamenává, že ani na počátku třetího tisíciletí se teorie spravedlivé války dosud nevrátila k míře altruismu, kterou se vyznačovala v 16. století. (Fisher 2005: 106) Jak uvidíme ve čtvrté kapitole, koncept humanitární intervence se staví zčásti přímo proti vestfálskému pojetí mezinárodního systému a pokouší se přivést do teorie spravedlivé války universální altruismus.

3. Teorie spravedlivé války a humanitární intervence

Třebaže byla po událostech z 11. září 2001 poněkud odsunuta stranou konceptem preventivního úderu, úvahami o sebeobraně apod., zůstává humanitární intervence jedním z nejdůležitějších a nejkontroverznějších témat současné teorie spravedlivé války. (Kolín 2007: 18) V této části práce se pokusíme o definici humanitární intervence a o stručný rozbor některých důležitých kritik tohoto konceptu.

Je přitom třeba si uvědomit, že humanitární intervence nejen není pevně zakotvena v žádné velké teorii – ba naopak ji dominantní teorie realismu, liberalismu a jejich odnoží povětšinou odmítají (Kolín 2007: 8) – ale postrádá také přesnou definici. Jejich vymezení je více a vyznačují se neurčitostí a přílišnou šíří. Poměrně výstižnou definici však podal britský akademik Adam Roberts, podle něhož je humanitární intervence „vojenská intervence do cizího státu bez souhlasu jeho autorit s cílem zabránit široce rozšířenému utrpení či smrti mezi civilisty.“ (Kolín 2007: 7)

Po druhé světové válce vládl západnímu politickému myšlení realismus, který odsouval teorii spravedlivé války na vedlejší kolej: zdálo se, že náleží již jen teologům a nemnoha etikům. Vietnamský konflikt však vrátil do politického myšlení o válce spravedlnost hned dvěma cestami. (Walzer 2004: 6) Zaprvé mnoho intelektuálů ve své kritice amerického angažmá muselo, často poněkud proti své vůli, argumentovat právě otázkami spravedlnosti. Druhá příčina pak přímo souvisí s neúspěchem Spojených států. Jak poznamenává Michael Walzer: „Ve válce, která je vedena o srdce a myslí spíše než o území a zdroje, se spravedlnost ukazuje jako klíč k vítězství. (...) Téměř by se chtělo říci, že spravedlnost se stala vojenskou nezbytností.“ (Walzer 2004: 9)

Po konci studené války se pak pozornost teoretiků a praktiků mezinárodní politiky obrátila k otázce humanitární intervence. Ideologické sjednocení po pádu Východního bloku se netýkalo jen ekonomického liberalismu, ale také konceptu lidských práv; nadto odpadl strach z eskalace „zbytečného“ zásahu do lokálního konfliktu. (Dannreuther 2007: 147) Cesta k řadě humanitárních intervencí byla nastoupena.

3.1 Znaky spravedlivé války a humanitární intervence – odpovědi na kritiky konceptů

Souběžným jevem byla pochopitelně řada kritik konceptu. Vzhledem k tomu, že mnoho kritik teorie spravedlivé války se zároveň z podstaty dotýká také humanitární

intervence, v následujícím textu se zaměříme i na ně a pouze zvýrazníme aspekty, jež jsou s humanitární intervencí zvláště spojeny.

3.1.1 Kritiky ze strany pacifismu a realismu

Teorie spravedlivé války se vždy nacházela v konfliktu se dvěma radikálními stanovisky k užití síly. Je to jasné už ze dvou jejích základních premis: válka někdy může být ospravedlnitelná a zároveň vždy podléhá morálnímu přezkumu. (Walzer 2004: IX). Ukázali jsme si, že v křesťanském světě rozvíjení doktríny spravedlivé války zprvu znamenalo vymezení vůči radikálnímu pacifismu. Napříč dějinami se pacifisté ozývají s razantním nesouhlasem: podle mnohých sama myšlenka, že některé jednání ve válce je spravedlivé, válku legitimizuje (přičemž jus ad bellum zakládající právo vést válku je jimi pochopitelně zcela odmítáno). Je však zřejmé, že teorie spravedlivé války je kritizována i z druhého břehu: realisté a jim podobní myslitelé minulosti vždy považovali válku za stav derogující běžná společenská pravidla, přičemž hra na morálku uprostřed smrtícího boje je nesmyslná a potenciálně škodlivá. (Walzer 2004: IX)

Proti této „pragmatické“ pozici lze však argumentovat čistě prakticky. Snaha regulovat jednání ve válce vychází již z principu reciprocity a je velmi stará, dost možná starší než samotné úvahy o etice. Pokud jsme tedy ve jménu ochrany vlastních zájmů ochotni přistoupit k sebeomezení co do prostředků a způsobů boje, neměli bychom být tím spíše nakloněni úpravě podmínek, za nichž je dovolen boj jako takový? Odhad poměru výše nákladů války a potenciálních zisků z ní plynoucích sice v konkrétním případě závisí na vnitřních mechanismech aktéra, ovšem ve hře je dlouhodobější horizont: počet kol v této hře mezinárodních vztahů je prakticky neomezený a stabilita je dlouhodobě výhodnější než chaos a nepředvídatelnost. „Spravedlnost“ války si tedy můžeme představit zkrátka jako set pravidel zužujících případy dovoleného použití síly.

Druhý argument proti „realistické“ kritice je pak etický. Třebaže to nemusí být na první pohled zjevné, jako lidé se dost dobře nedovedeme vyhnout vlastní touze po smyslu věcí, potažmo po spravedlnosti. Pokud své motivace zkoumáme dostatečně hluboko, i za těmi nejzákladnějšími touhami – chceme-li se považovat za rozumné a svobodné bytosti – stojí etické zhodnocení. Pozitivní znaménko, kterým jsme opatřili tak rozdílné hodnoty, jako je národní sebeurčení, přístup ke vzdělání a zdravotní péči nebo dokonce ze subjektivního hlediska osobní moc, je vždy východiskem internalizovaných etických premis: je lepší „svoboda než otroctví“, lidé jsou si rovni

v základních právech, „já mám určitou hodnotu, nejsem bezcenný.“ Ani sobectví není odlučitelné od hodnotových soudů.

S tímto uvědoměním tedy není nic naivního na aplikaci hodnot a ideálů ve vnějším světě: ve skutečnosti *nikdo nedělá nic jiného*. A můžeme se tedy zcela legitimně a rozumně ptát: jaký je svět, ve kterém bychom chtěli žít? Jaké jsou hodnoty, které chceme bránit a které chceme prosazovat? Náš postoj zde není ničím než začátkem dlouhé a pravděpodobně nikdy nekončící diskuse – tento začátek je však zásadní, protože bez oné diskuse je těžko k nalezení lidská svoboda. Touto diskusí bude většinu z nás provázet pojetí války jako něčeho zlého, a přece v některých případech nevyhnutelného. A protože víme, že do války někdy (jako kolektiv nebo i individuálně) potřebujeme vstoupit, a zároveň toužíme znát důvody svého jednání, a protože tyto důvody jsou založeny na poměru etických hodnot a takový poměr nazýváme spravedlností – pak zjistíme, že skutečně cítíme potřebu hledat spravedlnost i ve válce. Praktičtěji řečeno pak bez spravedlnosti ve válce těžko můžeme rozlišit mezi válečnými činy a zločiny: leda snad požadavkem legitimní autority, čímž už ovšem vytváříme teorii spravedlivé války, byť zatím s jediným kritériem.

Pokusme se nyní odpovědět kritice ze strany zastánců nenásilí. Pro tento účel můžeme pacifismus rozdělit na dva druhy (třebaže často vyjadřující spíše fáze přístupu než jeho oddělené formy). První z nich je pacifismem optimistickým: z předpokladu, že násilí vede k dalšímu násilí, vyvozuje, že každý konflikt je možno více či méně úspěšně řešit smírem a že absence násilného odporu časem povede k otupení agrese – pro ilustraci zmiňme např. Masarykovu vzpomínku na názor Tolstého, podle něhož by při pasivním strpění vyvražďování ruského obyvatelstva Mongolové brzy od krutostí upustili. (Čapek 1990: 114) Optimistický pacifismus připouští určitou míru konsekvencialistické etiky, jeho primární výtkou proti násilí je, že důsledkem násilného činu je zvýšení míry utrpení ve světě. Právě tento druh pacifismu ve skutečnosti stojí za mnohými protiválečnými hnutími, které – byť často neuvědoměle – protestují spíše proti konkrétní válce: příkladem může být fakt, že proponenti kosovské intervence za sebou většinou měli historii odpůrců vietnamské války. (Cook 2000: 266)

Druhý pacifismus pak můžeme nazvat mučednickým: je srozuměn s možností, že neuchýlení se k násilí povede k totální vlastní zkáze, ale stále to považuje za lepší ze zlých možností. Násilí je neakceptovatelné per se. Kategorický pacifista je pak smířen i se zánikem všeho hmotného, „pro co žije“, a dokonce i s teoretickou možností vykořenění samotné myšlenky nenásilí. S tímto radikálním nenásilím je možno

polemizovat na bázi poměrování hodnot, jedná se ovšem o věc etického rozhodnutí, víry, kterou nelze logickým postupem potvrdit ani vyvrátit. Je třeba jej přijmout nebo odmítnout – pro účel této práce nezbývá, než to druhé.

Optimistický pacifismus naproti tomu zná hodnoty od sebe odlišné, které klade na nejvyšší stupeň, avšak věří, že pro jejich dosažení násilí není nejlepším prostředkem. Zde již můžeme sledovat prostor shody, na němž lze stavět. Především je nutno si uvědomit, že teoretici spravedlivé války skutečně nejsou hledači výmluv pro snadné použití síly. Kritéria spravedlivé války jsou výraznou limitací možností použití síly. Hledáme-li případy, kdy je toto použití naprosto nezbytné, nutně se dostaneme k vymezení určitých kritérií: zrušení teorie spravedlivé války by tak vedlo jen ke vzniku nové teorie.

John Rawls dělí teorie na ideální a neideální. Trochu podobně platónskému světu idejí a stínů, ideální teorie vytvářejí podobu ideálního světa, morální pravidla, ke kterým se můžeme snažit přibližovat. Neideální teorie se pak pohybují v rámci možného v tomto neideálním světě. (Rawls: 89-90). Teorie spravedlivé války je jednoznačně teorií neideální. Většina jejích teoretiků, ne-li všichni, jistě zcela souhlasí s předpokladem pacifistů, že mír je lepší než válka a svět stálého míru by byl lepší než svět, v němž dochází ke krvavým konfliktům. Jenže takový mírový svět není možný: přinejmenším ne za současného stavu lidské povahy (přičemž je otázkou, zda případné snahy o změnu této povahy nejsou děsivější než samotná existence násilí). Spravedlivá válka není konceptem nepřátelským k pacifismu: právě naopak jde o teorii přenášející pacifistické ideály do praxe světa, který je jednoznačně neideální.

A to platí, i když si uvědomíme, že teorie spravedlivé války nehledá pro válku omluvu. Omluva totiž znamená polehčující okolnost pro špatné jednání: spravedlivá válka však není jen jaksi *méně špatná*, ona je *správná*. (Evans 2005c: 7) Ačkoliv je evidentní, že obecně v mnoha případech mohou potenciální škody skutečně přesáhnout škody aktuální, je tento argument v konkrétním případě vždy velmi křehký: odvisí od odhadu pravděpodobnosti na základě vysokého množství proměnných. Jeho aplikaci na kosovský případ ponechejme do závěrečné části práce: prozatím je pro nás důležité přijmout prostý fakt, že použití násilí někdy může znamenat nikoliv zvýšení, ale snížení „celkové míry násilí“ v dané situaci.

3.1.2. Spravedlivá válka jako příklad kulturního imperialismu

Teorie spravedlivé války jaksí již z podstaty nahrazuje legitimaci války subjektivními zájmy mnohem náročnějším kritériem: naplněním požadavků spravedlnosti. Říci, že jedna situaci tvoří spravedlivou příčinu války ve vztahu k jednomu aktérovi, zatímco pro druhého žádné ospravedlnění nezakládá, je v přímém rozporu se samotnou definicí spravedlnosti. Nadto je zřejmé, že válka je často vedena napříč kulturními a civilizačními okruhy. Teorie spravedlivé války tedy nutně zahrnuje víru, že morálka, na níž je založena, je objektivní. Přinejmenším od počátku novověku nemohou být dostatečnou příčinou války subjektivní zájmy a příčiny vycházející z místní kulturní tradice: teorie spravedlivé války nutně vyžaduje určitý objektivismus a universalismus. (Evans 2005c: 8)

Radikální opozice k etickému universalismu chápe veškeré hodnoty jako kulturní artefakt, výsledek jakési místní společenské smlouvy. Samotný koncept lidských práv je eurocentrický, zaměřený na západní liberální myšlení. (Evans 2005b: 76) Liberalismus pak považuje humanitární intervenci za narušení práva na sebeurčení. (Kolín 2007: 8) Ve vztahu k moderním otázkám použití síly je vyjádřením tohoto přístupu známé prohlášení: „Terorista jednoho je bojovníkem za svobodu druhého.“ (Walzer 2004: 13) Vše záleží na úhlu pohledu: není možné stanovisko, které by nebylo stranické. Jakýkoliv universalismus je pak projevem kulturního imperialismu, který je pojímán jako negativní jev. Povšimněme si zajímavého paradoxu tohoto tvrzení. Pro jeho odhalení použijme lehce anekdotickou a zčásti mrazivou, avšak poměrně výstižnou ilustraci:

Když vrchní velitel britských ozbrojených sil v Indii Charles Napier zakázal obřad satí, rituální upalování vdov, místní bráhmani protestovali argumentem, že jde o starobylý zvyk jejich kultury. Napier bryskně odvětil: „I můj národ má jeden zvyk. Když muži zaživa upalují ženy, pověsíme je. Jednejme tedy všichni tak, jak nám náš národní obyčej káže!“ (Vácha 2008: 19)

Poselství příběhu pro naši argumentaci je zjevné. Kulturní expanze je ve skutečnosti *přirozeným znakem* většiny kultur. Jediné, co ji může označit za nežádoucí, je tedy – jistý druh universalistické etiky.

Nadto, jak podotýká Walzer, důsledně relativistický hodnotový postoj naprosto znemožňuje rozpoznat a postavit se vraždění nevinných osob kdekoliv mimo určitým

způsobem definované kulturní hranice. (Walzer 2004: 13) Diskuse o kulturní podmíněnosti samotného konceptu lidských práv je jistě legitimní a velmi zajímavá: v této práci pro ni bohužel není dostatek prostoru. Je však nutné uvědomit si všechny důsledky, k nimž relativistická pozice nutně vede.

Pokud uznáme možnost existence základních hodnot a etických norem, které bychom mohli pokládat za universální, jsme již v oblasti, ve které je prostor pro teorii spravedlivé války. Ta je totiž nejlépe konceptualizována jako teorie operující s minimálním pojetím universální morálky: toto minimum pak klade nutné hranice kulturní diverzité. (Evans 2005c: 9) Nejde zde tedy o masivní nahrazení odlišných kultur, nýbrž o prosazování společného minima: a nutno říci, že ačkoliv interpretace vlastní bolesti a tragédie v určité situaci se může mezi kulturami velice lišit, sama lidská bolest je všude na světě stejná.

3.1.3. Nebezpečí nových krucíád

Carl von Clausewitz – a s ním mnozí další – zachytil skutečnost, že napoleonskými válkami počala éra velkých národních armád bojujících v „absolutních“ či „totálních“ válkách ve jménu spravedlivých příčin. (Evans 2005c: 4) Již zde nešlo o lenní závazek pánovi při ochraně jeho více či méně soukromých nároků: sjednocený lid se měl postavit za společnou věc bytostně se dotýkající každé jednotlivce, za to, co je vrcholně správné. Takové zvnitřnění příčiny války, taková osobní zainteresovanost na abstraktním ideálu se do té doby objevovala povětšinou jen u některých náboženských konfliktů. Boj ve jménu drahé, nanejvýš důležité, svaté příčiny, přináší jedno velké nebezpečí – fanatismus bojujících. Proto o teorii lidských práv někteří hovoří jako o předmětu nových křížových výprav, a proto tak hovoří s obavou. (Evans 2005c: 4)

Americký jezuita James V. Schall vystihuje tradiční požadavek proporcionality slovy: „Válka by neměla být vedena, pokud zla, proti nimž se bojuje, nejsou dostatečně závažná pro ospravedlnění zabíjení.“ (Lang 2005: 66) Tato podmínka dobře sedí celému, nejen katolickému, myšlení o spravedlivé válce. Pochopitelně: opak spravedlnosti je přeci dost dobře možné, ba snad i nutné, nazývat zlem.

Jakkoliv může být teorie spravedlivé války ve svých ideálních úvahách i rétorice hodnotově absolutistická, ve vztahu ke konkrétním případům tomu tak není, či – rozhodně nemá být. Dobrým nástrojem k ochraně před takovým absolutismem je koncept komparativní spravedlnosti, který můžeme vysledovat již u sv. Augustina. (Lang 2005: 65) Jeho základem je rozpoznání skutečnosti, že při posuzování

spravedlnosti ve válce není nic absolutní, ani jedna ze stran nepředstavuje absolutní dobro ani zlo. Rozhodnutí vstoupit do války tak záleží na poměru potenciálních škod v případě války a míru, dvou zel, nebo, ještě jinak řečeno, hodnoty draze zaplaceného míru a draze vykoupené spravedlnosti (Lang 2005: 51). Poliční vůdci jistě s oblibou zneužívají teorie spravedlivé války k účelové obhajobě svých cílů: uznání faktu, že žádná strana nemůže prohlašovat jistotu ohledně definice správného a zlého, má za cíl toto zneužívání omezit. (Lang 2005: 64) Je jistě možné zpochybňovat reálný účinek ideje komparativní spravedlnosti. Teorie spravedlivé války v ní však má přinejmenším teoretický nástroj bránící absolutním hodnotovým soudům.

3.1.4. Ohrožení suverenity

Jedním z nejzásadnějších argumentů proti konceptu humanitární intervence je tvrzení, že zásadním způsobem narušuje mezinárodní řád založený na státní suverenitě. To je bezpochyby pravda.

Suverenita, tedy svrchovanost státní moci, je tradičně vykládána jako samostatnost a nezávislost jak uvnitř, tak i vně státu při uskutečňování vnitřní i zahraniční politiky. (Königová 2001: 42)

Humanitární intervence vždy znamená násilný zásah do vnitřních záležitostí cizího státu, dokonce aniž by předtím došlo k ohrožení agresora. Skutečně je možno říci, že humanitární intervence jsou přímým útokem na tradiční pojetí národní suverenity. (Königová 2001: 44) Je však otázkou, zda ono tradiční pojetí suverenity je správné, či spíše, zda je vůbec ještě udržitelné.

Spor o humanitární intervenci je v tomto smyslu rozporem mezi pluralisty a solidaristy. První z nich tvrdí, že suverenita vyžaduje určité minimum pravidel (se zásadou neintervence v první řadě): je nutný respekt ke stabilitě ne vždy spravedlivého, ale osvědčeného řádu. (Königová 2001: 50) Podstatu tohoto stanovisko dobře vystihuje Walzer: hranice jsou arbitrární, špatně vymezené, vycházející z dávných válek a rozhodnutí mnohdy nekompetentních osob, ale přes to všechno vytvářejí obyvatelný svět a vymezují prostor, v němž jsou lidé v bezpečí před útokem. (Walzer 1977: 57-58)

Z Grotia vycházející solidaristé naproti tomu považují suverenitu za podmíněnou a věří, že samotná existence mezinárodního společenství vyžaduje definici cílů, k jejichž splnění by se v zásadě všechny státy měly zavázat, i prostředků, jak toho dosáhnout. (Königová 2001: 50) Samotným základem morálky humanitární intervence je předpoklad, že jednotlivci mají práva, která vytvářejí a limitují morální suverenitu státu,

a která tvoří morální pouta mezi obyvateli odlišných států, takže lidé jednoho státu mohou mít morální právo, či dokonce povinnost, přijít na pomoc lidu jiného státu. (Evans 2005b: 74-75) Pozadí této myšlenky je poměrně jednoduché: suverenita státu má morální význam jedině potud, pokud jsou významná práva občanů. Státy mají morální význam jen proto, že lidé v nich žijící mají morální význam. Všeobecně přijímané právo státu na sebeobranu se zjevně zakládá na právu jeho občanů nestrpět útok: důležitá je suverenita lidu. Stát není neredukovatelná morální jednotka. Suverenita je tedy odvozena od práv jednotlivců, takže není absolutní, nýbrž na nich závislá, a proto je její ochrana v případě popření práv jednotlivců bezpředmětná. (Evans 2005b: 74)

S přístupem solidaristů úzce souvisí koncept lidské bezpečnosti, který se od 60. let 20. století rozvíjí jako významný komplement bezpečnosti státu. (Janzekovic 2013: 38) Lidská bezpečnost v tomto pojetí znamená ochranu základních svobod a předpokladů kvalitního života: svobodu od diskriminace a chudoby, svobodu mírového soužití, právo na přístup ke vzdělání a zdravotní péči, na životní prostředí neohrožující nadměrně zdravím atd. Jedním z pilířů konceptu je tvrzení, že lidé a skupiny lidí se musejí cítit v bezpečí nejen před vnějším, ale také před vnitřním nebezpečím. (Janzekovic 2013: 37)

Tento etický aspekt úzce souvisí s otázkou mezikulturní distribuce hodnot, o níž jsme pojednali výše. Koncept lidské bezpečnosti však do diskursu přinesl i méně diskutabilní, chtělo by se říci očividnou změnu: zahrnutí nestátních aktérů, jako jsou nadnárodní korporace, občanská společnost, mezinárodní instituce, sítě organizovaných skupin i jednotlivců, jež nejsou subjektem klasického mezinárodního práva, ale často mají vliv větší než národní státy. (Genser, Cotler 2012: 8) Ve světě, který je možno připodobnit mnohem spíše k systému spletitě provázaných úrovní než k jakémusi vakuu s uzavřenými subjekty států, je skutečně na pováženou, zda je vůbec možné udržet klasickou definici suverenity. Svrchovanost je dnes navíc možné získávat či ztrácet po částech: to jde přímo proti vestfálské představě mezinárodního systému. Zdá se, že redefinice konceptu je nezbytná. (Königová 2001: 47)

Strach z této redefinice je zcela oprávněný: jistě jde o nebezpečnou věc. Ovšem odmítání reakce na objektivní skutečnost změny povahy mezinárodního systému je ještě nebezpečnější. Jacques Derrida hovoří o vlivu, který má otřesení konceptu suverenity na bezpečnost: dochází k závažné relativizaci i tak zdánlivě pevných pojmů, jako je válka či nepřítel, a kdysi tak jasných distinkcí, jako je rozlišení mezi civilisty, armádou a policií. (Derrida 2005: 154-155) Třebaže zde Derrida pojednává především o fenoménu

terorismu, je zjevné, že tento problém je mnohem širší: v propojeném světě jsou staré hranice, ať již fyzické či psychologické, velmi propustné.

Walzer nepřestal obhajovat přínosnost národních států a jejich ucelených hranic, avšak s postupem času nalézal stále více možností pro jejich legitimní narušení. (Walzer 2004: XIII) Vedle etických příčin to vysvětlil i prakticky. „Důvod je dostatečně prostý: všechny státy mají zájem na globální stabilitě a dokonce i na globální humanitě (...) ‚Civilizovaný‘ svět je bezpochyby schopen žít s hrubě necivilizovaným jednáním na místech jako Východní Timor, řekněme – daleko a mimo dohled. Ale chování tohoto druhu, nepostaví-li se mu nikdo, má tendenci se šířit, být napodobováno a opakováno. Zaplaťte morální cenu mlčení a necitelnosti, a brzy budete muset platit politickou cenu zmatku a bezprávi blíže domovu.“ (Walzer 2004: 74)

3.1.5. „Nespravedlnost volby“

Poměrně častým argumentem proti humanitární intervenci je také poukaz na nutnost výběru situace, do níž bude intervence směřovat. Na světě je bezpochyby mnoho krizových oblastí, a protože je vojensky zasázeno jen v malém množství případů, kritici konceptu z toho vyvozují buď vždy přítomné vedlejší motivy intervenujících aktérů či neudržitelnou nespravedlnost selekce těch, kterým chceme pomoci. Používají přitom jednoduchý logický argument: „Chci-li zasáhnout v zemi A, chci také zasáhnout v zemi B, C, D, E... Ale zasáhnout v zemi B, C, D, E není možné... Člověk má usilovat jen o to, co je možné (*usilovat o X předpokládá být schopen X*). Proto nemám zasáhnout v zemi A.“ (Fisher 2005: 110)

Jak podotýká David Fisher, takový argument je absurdní: „Základní premisa je chybná. Chceme-li zasáhnout v A, neplyne z toho, že chceme zasáhnout v každé zemi, v níž je přítomno utrpení, stejně jako fakt, že mám povinnost zachránit konkrétní hladovějící dítě, neznamená, že mám povinnost zachránit každé hladovějící dítě. Druhá možnost je vskutku nereálná a proto nevytváří morální závazek, první možnost je však reálná až příliš a tak může snadno být mou morální povinností.“ (Fisher 2005: 110)

Pokud uznáme své právo, či dokonce povinnost *v některých případech* zasáhnout, nutnost volby se tím stává ještě palčivější. Fisher se pokouší nalézt řešení v definici sféry kontroly. „(Máme intervenovat v případě) utrpení, které leží ve sféře naší kontroly a kterému můžeme svojí akcí zabránit, a o němž jsme plně uvědoměli, takže pokud proti němu nic neděláme, v jistém smyslu souhlasíme s jeho existencí.“ (Fisher 2005: 116)

S tímto vymezením lze souhlasit – a použijeme jej, až budeme definovat kritéria legitimní humanitární intervence.

3.2. Kritéria spravedlivé války

3.2.1. Vymezení kritérií

Dosud jsme hovořili o znacích konceptů spravedlivé války a humanitární intervence: nyní zbývá vymežit, jaké konkrétní požadavky činí ozbrojený zásah legitimním.

Mark Evans ve svém článku *Moral Theory and The Idea of a Just War* vychází z tradice teorie spravedlivé války a podává návrh na osm kritérií *jus ad bellum* (Evans 2005c: 12-13), jež poslouží jako východisko našeho zkoumání. Tyto podmínky (ve volněji převzatých formulacích) jsou:

1) Spravedlivá příčina.

Intuitivně nejzřetelnější kritérium, které bezpochyby není možno obejít, ačkoliv jej nelze označit za dostatečné. Pokud jsme spolu s Robertsem výše definovali humanitární intervenci jako akci s cílem „zabránit široce rozšířenému utrpení či smrti mezi civilisty,“ (Kolín 2007: 7) můžeme považovat za dostatečné vymezení spravedlivé příčiny konkretizaci původu tohoto utrpení. Francouzský odborník na mezinárodní vztahy Pierre Hassner v roce 1993 hovořil o třech mezinárodně uznávaných předpokladech legitimacy intervence. Jde o případy a) agrese proti mezinárodně uznávanému státu (což vyplývá již z kapitoly VII Charty OSN), b) agrese státu proti vlastním občanům, c) nastalého či hrozícího zhroucení zákona a pořádku, jež vede k anarchii a k masovému utrpení. (Königová 2001: 52) U prvního z těchto případů se jeví značně diskutabilně samotný fakt, zda se jedná o humanitární intervenci, neboť jím není zasazeno do vnitřních poměrů cizího státu, nýbrž spíše do mezistátních vztahů. Následující dva případy se můžeme pokusit definovat jako aktuální či bezprostředně hrozící masové utrpení nevinných lidí, které je výsledkem jednání či nejednání státu, v jehož jurisdikci se nacházejí, a kterému lze alespoň teoreticky zabránit násilným přinucením státu k upuštění od škodlivého jednání či naopak k příslušné aktivitě.

2) *Proporcionalita.*

Spravedlivá příčina musí být dostatečně závažná pro legitimizaci násilí. (Evans 2005c: 12) Tato závažnost jinými slovy znamená, že negativní jev, kterému se má zabránit, převažuje svojí závažností, četností apod. – řekněme „celkovou sumou utrpení“ – všechny očekávatelné negativní důsledky intervence. Také toto kritérium považuji za nesporné, neboť bez něj si lze snadno představit nebezpečně absurdní situace zcela nepřiměřeného užití síly.

3) *Reálná naděje na úspěch.*

Je vyhodnocena na základě dostupných informací a rozumné úvahy tak, aby nedošlo k dlouhodobým následkům horším než status quo. (Evans 2005c: 12) V rámci obecné teorie spravedlivé války toto kritérium považuji za značně diskutabilní. Britský etik války David Whetham píše: „Vstup do beznadějně války může někomu připadat vznešený, ale většina lidí akceptuje názor, že je neetické obětovat život a působit bolest a utrpení, když tím ve skutečnosti nelze nic změnit.“ (Whetham 2008: 53) Tato pozice se zdá být vyhovující většině situací, nikoliv však stavu naprosté zoufalosti. Je správné na jejím základě např. říci, že povstání Židů ve varšavském ghettu roku 1943 bylo neetické? S takovým závěrem by bylo přinejmenším obtížné souhlasit. Možná by stačilo rozšířit pojetí účelu boje tak, aby jím mohlo být zachování lidské důstojnosti včetně určitého způsobu smrti. V tom případě by však mohlo být úspěchem téměř cokoliv a kritérium by se tak stalo nicneříkajícím a zbytečným.

Jakkoliv je ovšem tato podmínka kontroverzní ve vztahu k obecné teorii, zdá se dobře vyhovovat konceptu humanitární intervence. Zde totiž ze samé podstaty nejde o zoufalství na straně jednajícího aktéra. Tento se naopak dobrovolně vystavuje nebezpečí, jemuž by se svojí pasivitou (přinejmenším v určitém časovém horizontu) velmi snadno vyhnul. Důsledky jeho jednání jsou z významné části externalitou, kterou ponese právě ti, jimž zamýšlel svým zásahem pomoci. V takovém případě je jistě možné a správné požadovat důkladné promyšlení konsekvencí intervence, a to zejména ve smyslu zlepšení situace oproti statu quo. Reálná naděje na úspěch je tedy důležitým kritériem legitimacy humanitární intervence.

4) *Poslední možnost.*

Než je možno uchýlit se k použití ozbrojené síly, musejí být vyčerpány prostředky mírového řešení, které by mohly být schopny v rozumné a postačující míře zajistit spravedlnost (tedy zabránit stavu zakládajícímu spravedlivou příčinu intervence). (Evans 2005c: 12) Teorie spravedlivé války je postavena na poměrování negativních důsledků: použití síly je ospravedlnitelné, pokud s reálnou nadějí povede k nižší „celkové sumě utrpení“, než její nepoužití. Kdyby neplatilo, že nejnižší možná míra utrpení je žádoucím stavem, teorie spravedlivé války by neměla žádný smysl. Proto je evidentně kontraproduktivní volit určitý scénář (v tomto případě vstup do války), je-li k dispozici jiný, který bude mít za následek nižší míru utrpení. Jestliže by teorie opustila pojetí války jako poslední možnosti, její logika by se zhroutila.

5) *Spravedlivá pozice.*

Znamená, že postoj subjektu vedoucího válku není morálně kompromitován. V praxi by se jednalo zejména o případy nestrpení oprávněné újmy, jinými slovy vojenskou odpověď na prosazování oprávněných zájmů druhého aktéra. (Evans 2005c: 16) Tento požadavek se příliš nedotýká povahy humanitární intervence, a proto jej mezi kritéria její legitimacy nezahrnují.

6) *Spravedlivý úmysl.*

Přestože je spravedlivý úmysl spolu se spravedlivou příčinou a legitimní autoritou jedním ze tří požadavků, které definoval již Tomáš Akvinský, (Bahounek 1995: 84) považují jej za poněkud sporný. Jak podotýká David Fisher: „Motivy lidského chování jsou obvykle smíšené, zahrnují etickou i mimoetickou složku, ale to neznamená automatické zneplatnění etického motivu.“ (Fisher 2005: 110-111) Pokud bychom považovali jakýkoliv mimoetický vedlejší motiv za překážku spravedlivému úmyslu, k naplnění tohoto kritéria bychom pravděpodobně v dějinách války nedošli nikdy. Kritérium spravedlivého úmyslu se však neopírá jen o touhu po morální čistotě. Vychází především z předpokladu, že motivy ovlivňují nejen co děláme, ale také jakým způsobem: skrytý zájem aktéra by mohl mít vliv na vedení války, včetně značně negativních důsledků pro její humanitu. (Evans 2005c: 17) Takové podezření je velmi rozumné. Nejlepší variantou se proto jeví určitý kompromis: čistě etický úmysl může být doplněn také motivacemi stojícími mimo etiku, musí však mít velmi významnou, nejlépe rozhodující roli. Dále žádný

z relevantních vedlejších úmyslů nesmí být v rozporu se základními etickými normami.

7) *Legitimní autorita.*

První kritérium Tomáše Akvinského původně vychází ze snahy o legitimizaci některých válek jako násilí veřejné moci a o zákaz soukromých násilností. (Bahounek 1995: 84) Od vzniku suverénních států byly právě státy pojímány jako legitimní autorita. (Duřpektová: 42) A třebaže dnes je koncept státní svrchovanosti diskutabilnější než kdy dřív, dosud nebyl nahrazen konkurenčním uceleným konceptem. Proto je třeba jako legitimní autoritu pojímat státy, a při bližším pohledu ty subjekty, které podle vnitrostátního práva mají oprávnění činit předmětná rozhodnutí. V okamžiku, kdy by však byl jiný aktér schopen legálně i fakticky účinně rozhodovat spory mezi státy s dostatečnou autoritou, aby se státy nemusely samy uchýlovat k vymáhání svých práv, bylo by namístě pokusit se o redefinici pojmu.

8) *Politická odpovědnost aktéra.*

Dle Evanse musí aktér vedoucí válku vystavit ze svého jednání transparentní účet veřejnosti a být připraven nést politickou odpovědnost. (Evans 2005c: 18) Toto kritérium znamená, že spravedlivou válku mohou vést jen demokratické režimy. Třebaže s autorem souhlasím v tvrzení, že teorie spravedlivé války má sklon k absorbování i prosazování demokratických hodnot, (Evans 2005b: 79) nepovažuji za vhodné jednorázově označit všechny vojenské akce nedemokratických států za nespravedlivé. To v žádném případě neznamená toleranci vnitřních nedemokratických poměrů – jde o prosté uznání faktu, že i autoritářské režimy mohou vyvíjet konkrétní aktivity s pozitivním dopadem. Pokud by takový režim např. zastavil genocidu v sousední zemi, těžko jeho zásah nazvat a priori nespravedlivým. K posouzení záměrů tohoto nedemokratického aktéra poslouží kritérium spravedlivého úmyslu. Politickou odpovědnost aktéra proto mezi kritéria legitimacy humanitární intervence nezahrnuji.

Dovolím si připojit jedno vlastní kritérium, a to *princip subsidiarity intervenujícího aktéra*. Nejen že pro blízké státy bývá technicky snadnější intervenovat, ale také – a především – mívají větší porozumění pro politické a kulturní procesy v oblasti, což jim umožňuje zasáhnout smysluplněji, efektivněji a šetrněji. Fisher proto dovozuje „zvláštní

odpovědnost za země, jež jsou s námi určitým způsobem spojeny, ať už minulostí (např. bývalé kolonie), přítomností (např. spojenectvím) či geografickou a/nebo kulturní blízkostí (odtud plyne role regionálních organizací jednajících pod dohledem OSN).“ (Fisher 2005: 116-117) Samotný koncept humanitární intervence je založen na subsidiaritě: primární povinnost k zajištění lidské bezpečnosti má příslušný stát a teprve jestliže v tomto selže, nastupuje právo (a případně povinnost) jednat na straně jiných států. Zdá se rozumné požadovat, aby byla ochrana vykonávána vždy na „nejnižší“ možné úrovni, tedy nejbliže osobám, jež mají být chráněny. Pokud tedy vlastní stát selže, odpovědnost by měl převzít – za splnění ostatních požadavků a se souhlasem a případnou podporou mezinárodního společenství – primárně blízký stát, koalice států nebo regionální organizace. Teprve pokud to není možné či výhodné, nastupuje odpovědnost vzdálených států, organizací nebo mezinárodního společenství jako celku.

3.2.2. Použití kritérií pro zhodnocení legitimacy

Zbývá zodpovědět fundamentální otázku: vyžaduje legitimní intervence naplnění všech těchto kritérií, nebo jen některých, a v tom případě kterých? Pravděpodobně žádná válka nebyla maximálně spravedlivá a zároveň v každé bylo alespoň jedno kritérium naplněno. Teorie spravedlivé války má pochopitelně smysl, jedině pokud dokáže rozlišit reálné války v reálném světě. Zároveň je třeba si uvědomit protichůdné potřeby při vymezování hranic pro intervenci: je velmi nebezpečné učinit z ní příliš dostupný prostředek, ale nadměrně přísné požadavky mohou vést k intervenci příliš malé, příliš pozdní či vůbec nijaké (právě to se možná stalo roku 1994 v případě Rwandy: mezinárodní společenství se nedovedlo shodnout, zda už se jedná o genocidní katastrofu vyžadující intervenci). (Fisher 2005: 109)

Taktéž je potřeba mít na vědomí, že teorie spravedlivé války neusiluje o vytvoření jakéhosi manuálu, který by z aktérů sňal břímě odpovědnosti a jasně vymezil správné jednání v konkrétní situaci. Je spíše heuristickým nástrojem, který je třeba v takové situaci s opatrností a pečlivostí použít. (Evans 2005c: 11) I tato heuristická povaha napovídá, že bychom požadavky spravedlivé války měli posuzovat v jejich celku, ale zároveň nevyžadovat jejich stoprocentní naplnění v celém rozsahu. Spíše než binární kategorie nám zde vzniká široká škála mezi ideálním pólem maximálně spravedlivé války a protipólem války zcela nespravedlivé. Spravedlnost jako taková je ostatně škálou. Absolutní spravedlnost je metafyzická, či, chceme-li, teologická kategorie, mezi

lidmi jí není. Naše jednání se může jen více či méně blížit jejímu ideálu, naplňovat široké pole, v němž můžeme pouze arbitrárně narýsovat jasnou hranici.

A přece je zjevné, že aby měla teorie spravedlivé války opodstatnění, je nutné tuto hranici kdesi vést. Reálné války těžko mohou být absolutně spravedlivé, mohou však být spravedlivé dostatečně. (Evans 2005a: 218-219) Jak lze ovšem k takovému závěru dojít? Bylo by poněkud bizarní jednoduše sčítat splněná kritéria spravedlivé války a snažit se o dosažení nadpoloviční většiny nebo libovolně vytvořeného kvóra. Zdá se nevyhnutelné přiznat některým požadavkům větší váhu, než jiným. (Evans 2005a: 218)

Některá z kritérií je jistě nemožno suspendovat: jejich naplnění je nezbytným požadavkem pro „dostatečnou míru spravedlnosti“ války. Samotným základem spravedlnosti jednání je spravedlivá příčina. Bez naplnění požadavku proporcionality by teorie ztratila smysl, neboť by se postavila proti ústřední tezi, že je třeba preferovat menší před větší mírou utrpení. Ze stejného důvodu nemůže být opomenut požadavek poslední možnosti.

Otázkou je legitimní autorita. Je jistě teoreticky možné představit si situaci, v níž např. soukromý bezpečnostní subjekt z vlastní iniciativy podnikne vojenskou akci, která bude splňovat ostatní kritéria spravedlivé války. Vzhledem k účelu kritéria legitimní autority bychom tuto akci mohli považovat za spravedlivou jedině v případě, kdy by chyběla reálná autorita, jež by mohla spor vyřešit namísto soukromého subjektu. Jestliže tedy legitimní autoritu definujeme jako nejvyšší autoritu, která se už nemůže obrátit na efektivně fungující vyšší stupeň, ukáže se, že prolomení tohoto kritéria by v podstatě znamenalo negaci podmínky poslední možnosti. Proto považuji podmínku legitimní autority za nutnou.

Výše jsem vysvětlil, proč v obecné teorii spravedlivé války nepovažuji za zcela vhodnou podmínku reálné naděje na úspěch. Pro humanitární intervenci jsem ji mezi kritéria zařadil, avšak soudím, že by neměla být pojímána jako jedna z nutných podmínek. Hypotetická situace ukrutností natolik šokujících, že by vzbudily pocit povinnosti k zásahu i bez dostatečné míry opodstatněné víry v úspěch, podle mého názoru neznamená automatickou nespravedlnost takového zásahu.

Rovněž spravedlivý úmysl není nutnou podmínkou. Toto kritérium má totiž především zabránit nežádoucím válkám: pokud je válka na základě jiných kritérií skutečně žádoucí, bylo by krátkozraké ji odsoudit jen proto, že před jejím začátkem nebylo uzavřeno „morální pojištění.“

Princip subsidiarity intervenujícího aktéra je zamýšlen spíše jako pomocné kritérium sloužící ke zpřesnění celkového hodnocení situace.

Definovali jsme tedy následující kritéria legitimní humanitární intervence:

A. Nutné podmínky

- 1) *Spravedlivá příčina*
- 2) *Proporcionalita*
- 3) *Poslední možnost*
- 4) *Legitimní autorita*

B. Podpůrné podmínky

- 1) *Reálná naděje na úspěch*
- 2) *Spravedlivý úmysl*
- 3) *Subsidiarita*

3.3 Mezinárodněprávní úprava použití síly

Až do historicky velmi nedávné doby byly vztahy mezi státy ovládnuty čistě na základě praktické politiky bez snahy o regulaci pro aktéry závaznými obecnými právními normami. Ve vztahu k válce pak platí ještě více než v jiných oblastech, že státy jsou ochotny přistoupit k sebeomezení jedině za podmínky, že takový krok nebude znamenat skutečné snížení jejich schopnosti efektivního prosazování svých zájmů (jinými slovy nedojde k limitaci, která by mohla mít za následek snížení šancí na úspěch v konfliktu). Nemůže být překvapením, že nejprve se mohly uskutečnit jisté restriktce použití síly v oblasti *jus in bello*: ženevské právo zaměřené na ochranu osob vyřazených z boje tak začíná již Úmluvou o zlepšení osudu raněných v polních armádách z roku 1864 (tedy přijatou rok po založení Červeného kříže). Záhy bylo přistoupeno také k regulaci způsobů a prostředků samotného vedení boje, známé jako haagské právo (první mezinárodní smlouvou, která je sem řazena, je Petrohradská deklarace o zákazu používání výbušných nábojů ve válce z roku 1868). (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 97) *Jus ad bellum* však muselo na zařazení do mezinárodního práva čekat ještě relativně dlouhou dobu.

Roku 1899 došlo na popud ruského cara Mikuláše II. ke svolání první haagské mírové konference. Třebaže se konference podle ruského memoranda měla – zejména

za účelem omezení zcela vysilujících závodů ve zbrojení – zabývat především „nejúčinnějšími prostředky k zajištění dodržování skutečného a trvalého míru,“ (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 98) zabývala se spíše úpravou vedení války. Výsledkem byly významné úmluvy práva haagského i ženevského a Úmluva o pokojném vyřizování mezinárodních sporů, která měla potenciál stát se užitečným nástrojem předcházení ozbrojeným konfliktům, samotné právo na vedení války ovšem nebylo adresováno. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 98) Přesto se dá mezinárodní úprava pokojného řešení sporů chápat jako předzvěst vývoje vedoucího nakonec k zákazu použití síly. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 99)

Třebaže je vývoj práva válečného (dnes v akademických kruzích častěji nazývaného mezinárodní humanitární právo) bezesporu poutavou a významnou látkou, tématu této práce se příliš nedotýká. Počátek dvacátého století byl však přeci jen svědkem určitých omezení práva vést válku. Na druhé haagské konferenci roku 1907 došlo k přijetí Haagské úmluvy o počátku nepřátelství, jež zřejmě postavila do ilegality válku zahájenou bez formálního vyhlášení (obsahujícího příčinu) či ultimáta. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 3) Souběžně byla přijata mj. Haagská úmluva omezující užívání moci při dobývání smluvních dluhů, která pro tento případ – tedy konflikt týkající se dluhu – zakazovala použití ozbrojené síly. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 2)

Z formálního hlediska revoluční změnou byl Briand-Kellogův pakt platný od roku 1929, který historicky poprvé přinesl zákaz použití síly. První ze tří článků dokumentu honosně deklaroval: „Vysoké smluvní strany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k vyřešení mezinárodních neshod a zřikají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích.“ (Charta OSN 2005: 14) Měřeno počtem přistoupivších členů mezinárodního společenství šlo o smlouvu značně úspěšnou: stal se bezesporu universálním, když jej v průběhu dekády podepsalo 63 států. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 3) Tato dekáda však končila rokem 1939.

Po skončení druhé světové války byl zákaz války potvrzen a rozšířen Chartou Spojených národů přijatou 26. června 1945. Právě Charta OSN tvoří v současnosti základ mezinárodněprávní úpravy jus ad bellum, jejíž znění je zásadní pro posuzování legality – a potažmo do jisté míry také legitimacy – každé ozbrojené intervence.

Již čl. 2 odst. 4 Charty obsahuje obecný zákaz použití síly:

Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů. (Charta OSN: 5)

Základní odpovědnost za zachování mezinárodního míru a bezpečnosti nese podle čl. 24 Charty Rada bezpečnosti. Jedná přitom jménem členů OSN (Charta OSN: 13) a tito jsou z čl. 25 Charty zavázáni přijmout a splnit její rozhodnutí. (Charta OSN: 14)

Z pohledu mezinárodního práva je tedy jakékoliv použití síly proti suverénnímu státu zapovězeno. Pochopitelně však existují z tohoto pravidla výjimky.

Základní z nich je institut individuální a kolektivní sebeobranu zakotvený v čl. 51 Charty:

Žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobranu oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, pokud jde o to, aby kdykoli podle této Charty podnikla takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. (Charta OSN: 20-21)

Sebeobrana je tedy především dočasným řešením umožňujícím okamžitou reakci na náhlé napadení státu, nijak však nezasahuje do role Rady bezpečnosti jako – jak předvídáno Chartou – garanta mezinárodního míru. Vztah bránícího se státu a Rady bezpečnosti je tedy prakticky analogický vztahu občana jednajícího v nutné obraně a jeho státu.

Druhou výjimkou jsou donucovací opatření Rady bezpečnosti podle kapitoly VII. Charty (Akce při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných). Čl. 41 Charty upravuje opatření bez použití síly:

Rada bezpečnosti může rozhodnout, jakých opatření nezahrnujících užití ozbrojené síly má být použito, aby jejím rozhodnutím bylo dodáno účinnosti, a může vyzvat členy Organizace spojených národů, aby taková opatření provedli. Tato opatření mohou zahrnovat úplné nebo částečné přerušování hospodářských styků, spojů železničních, námořních, leteckých, poštovních, telegrafních, rádiových a jiných, jakož i přerušování styků diplomatických. (Charta OSN: 18)

Čl. 42 Charty pak zakládá právo Rady bezpečnosti podniknout opatření s použitím síly:

Má-li Rada bezpečnosti za to, že by opatření podle článku 41 nedostačovala anebo že se ukázala nedostatečnými, může podniknout takové akce leteckými, námořními nebo pozemními silami, jaké považuje za nutné k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Takové akce mohou zahrnovat demonstrace, blokádu a jiné operace leteckými, námořními nebo pozemními silami členů Organizace spojených národů. (Charta OSN: 18)

Zatřetí pak může Rada bezpečnosti použít oblastních dohod (tedy pro tento účel relevantních regionálních mezinárodních organizací), mezi které patří např. NATO, a to buď k pokojnému řešení sporu, nebo k donucovací akci:

Čl. 52 odst. 3 Charty: *Rada bezpečnosti povzbuzuje rozvoj pokojného řešení místních sporů použitím (...) oblastních dohod nebo orgánů buď na podnět států, jichž se to týká, nebo z popudu Rady bezpečnosti samé. (Charta OSN: 22)*

Čl. 53 odst. 1 Charty: *Kde je to vhodné, použije Rada bezpečnosti takových oblastních dohod nebo orgánů pro donucovací akci pod svým vedením. Avšak žádná donucovací akce nebude podniknuta podle oblastních dohod nebo oblastními orgány bez zmocnění Rady bezpečnosti (...). (Charta OSN: 22)*

Podle čl. 1 odst. 2 Charty patří mezi cíle OSN „*rozvíjet mezi národy přátelské vztahy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů, a činit jiná vhodná opatření k posílení světového míru.*“ (Charta OSN: 5) Dovozuje se, že pravděpodobnou, ač explicitně nestanovenou, výjimkou ze zákazu použití síly je také válka za národní osvobození, tedy za prosazení práva národů na sebeurčení. (Ondřej, Šturma, Bílková, Jílek 2010: 3)

4. Kosovský případ

4.1 *Starší historie: Kosovo Pole a okolní staletí*

Kosovo se stalo srbským územím až koncem 12. století, kdy jej po střídavé nadvládě Bulharů a Byzantinců do svého panství začlenil srbský župan Štěpán Nemanja. Třebaže na kosovském území nikdy neleželo srbské hlavní město, právě toto území se mělo v kolektivním vědomí Srbů stát srdcem jejich vlasti. Prapůvod tohoto významu lze hledat v kosovských zlatých a stříbrných dolech, které byly hlavním zdrojem příjmů srbských panovníků. (Judah 2000a: 89) Kulturní význam oblasti byl za středověku stvrzen stavbou klášterů, sídla arcibiskupství a jiných církevních památek, které tvoří skutečnou pokladnici srbské architektury. Většinu středověké populace (třebaže to albánská historiografie popírá) zřejmě tvořili Slované. (Girgle. Již v 70. letech 14. století však Kosovo začalo ztrácet svůj geopolitický význam a reálné těžiště srbského státu se od té doby již vždy nacházelo severněji. (Girgle 2009: 13) Brzy však přišla událost, která měla definitivně vrýt Kosovo jako prakticky posvátnou zemi do srdce srbské národní mytologie.

28. června 1389 se na Kosově poli nedaleko Prištiny střetlo sedmdesátitisícové turecké vojsko pod osobním velením sultána Murata s přibližně polovičními srbskými silami, jimž velel kníže Lazar Hrebeljanović spolu s bosenským vévodou Vladkem Vukovićem a kosovským vládcem Vukem Brakovićem. Právě Braković, který v prohrávané bitvě se svými jednotkami uprchl z bojiště, se v srbské kolektivní paměti stal symbolem zrádce. (Girgle 2009: 15) Není bez zajímavosti, že Albánci zřejmě bojovali na obou stranách. (Daalder, O'Hanlon 2001: 6) Tureckým vítězstvím se Kosovo dostalo pod osmanský vliv, přičemž k definitivnímu záboru území došlo až roku 1455. (Girgle 2009: 16)

Bitva se nicméně prakticky okamžitě stala součástí národní mytologie, podporované církevním udržováním kultu knížete Lazara. (Girgle 2009: 17) Než se však budeme dále zabývat životem a významem kosovského mýtu, je třeba zmínit důležitý dějinný zlom, který se udál hluboko v éře osmanské nadvlády.

Roku 1689 rakouská vojska ve své mohutné protiturecké ofenzívě pronikla do Kosova a vyvolala svou přítomností povstání srbských a albánských křesťanů, jimž dala naději na osvobození. Již příštího roku však byla císařská armáda nucena k ústupu a kosovské obyvatelstvo se v hrůze z turecké pomsty vydalo cestou masové emigrace.

Tato událost, jež se později pod označením Velké stěhování Srbů stala dalším ze základních kamenů srbské národní mytologie, měla za následek konečný demografický zvrat ve prospěch albánské převahy. (Girgle 2009: 21)

4.2 *Probouzení národů*

Roku 1830 se Srbsko stalo autonomním knížectvím v rámci Osmanské říše a záhy začalo žít svůj spasitelský sen o vedoucí roli v osvobození ostatních jihoslovanských národů. Realističtější tvar měla vize ministra vnitra Ilji Garašanina, který ji zachytil ve svém vlivném spisu *Načertanje* (Nárys). Jeho představa obnovení Srbska z časů středověkého carství s sebou však nesla vizi kulturní asimilace nebo čísteck odlišných etnik a zároveň nezbytnost legitimizace těchto vizí, která v případě některých oblastí včetně Kosova nutně sklouzávala k pseudohistorické argumentaci. (Girgle 2009: 25) Kosovský mýtus měl pro srbské národní sebeuvědomí, stejně jako pro jeho spasitelské tendence, ústřední roli. Nacionalistický romantismus 19. století vykreslil Kosovo pro budoucí generace jako dějiště zlatého období srbských dějin a následných národních tragédií. Tento mýtus současně vykreslil Albánce coby sympatizanty Turků, tedy jako dávného národního nepřitele. (Daalder, O'Hanlon 2001: 7) V rámci náboženského vymezení pravoslavných Srbů byla bitva na Kosovu poli přirovnávána k ukřižování Krista a Velké stěhování k jeho uložení do hrobu: bylo třeba čekat na zmrtvýchvstání, tedy osvobození Kosova a jeho navrácení srbskému národu. (Girgle 2009: 25)

19. století bylo ovšem obdobím národního obrození nejen mezi Srby, ale také Albánci, přičemž právě Kosovo bylo jedním z center vznikajícího albánského nacionalismu. (Bideleux, Jeffries 2007: 517)

Srbsko nabylo úplné nezávislosti v roce 1878, ale Kosovo bylo připojeno až v první balkánské válce roku 1912. Kosovští Srbové, kteří tvořili jen okolo 40% místního obyvatelstva, vítali srbskou armádu jako osvoboditele, pro Albánce však celá situace znamenala okupaci cizí mocností, která do budoucna znemožnila připojení ke Albánii. (Judah 2000a: 92) Po první světové válce se Kosovo označované spolu s Makedonií jako Jižní nebo Staré Srbsko – a netvořící ani samostatnou administrativní jednotku - stalo součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (od roku 1929 Království Jugoslávie), v němž ovšem Srbové měli jasnou převahu. Albánci nebyli uznáni národností menšinou a ve snaze o předejití jejich snahám o samostatnost bylo jejich drtivé většině fakticky znemožněno vzdělání zákazem albánštiny ve školách (zakázáno bylo také vydávání a dovoz knih v albánském jazyce). K životu se mezi lety 1918-1928

probudila tradiční albánská forma odboje, guerillová válka, jejíž bojovníci se v souladu s tradicí nazývali *kačaky*. (Girgle 2009: 37-38) Za druhé světové války pak byla většina Kosova přičleněna k italskému loutkovému státu Velké Albánii, což velká většina kosovských Albánců vnímala pozitivně. (Judah 2000a: 92)

4.3 *Socialistická Jugoslávie*

V únoru 1945 se oblast 1945 stala součástí Jugoslávie. Zbytky albánského protikomunistického odporu byly potlačeny a z Kosova se stala Autonomní oblast Kosovo a Metohije v rámci Srbské republiky. (Girgle 2009: 45) Třebaže to pro Kosovo znamenalo první okamžik v dějinách, kdy představovalo administrativní jednotku, nešlo o příliš velké vítězství. Srbsko bylo jedinou ze šesti jugoslávských federativních republik, na jejímž území existovaly územní autonomie: vedle Kosova jí byla Autonomní provincie Vojvodina, jejíž stupeň samostatnosti byl oproti Kosovu a Metohiji vyšší. Za nerozvinutý region, který měl nárok na zvláštní dotace, byla kosovská oblast uznána až roku 1957. Úřady byly disproporčně obsazeny Srby: vedle tradičního pnutí etnik a trestání Albánců za jejich postoj za druhé světové války se v tomto odrážel i prostý fakt masivní nevzdělanosti albánského etnika (v roce 1945 míra analfabetismu činila 74%), (Girgle 2009: 45) Tito si však uvědomoval neudržitelnost snahy o albánskou asimilaci a pozvolna snižoval míru diskriminace. Roku 1963 bylo Kosovo novou federální ústavou povýšeno na roveň Vojvodiny a Albánci získali status národa: za konstitutivní národ, který mohl vytvořit vlastní republiku, však nebyli prohlášeni nikdy (neboť jako národ měli vlastní nezávislý stát). Zároveň však byly posíleny pravomoci republik a jejich vnitřní poměry se staly centralizovanějšími. Jisté pozitivní změny přišly až ke konci 60. let, kdy byl k úlevě Albánců mj. zrušen název Kosovo a Metohije ve prospěch Kosova. Uvolnění poměrů ovšem přineslo mohutné kosovské demonstrace v listopadu 1968 – odpovědí vlády ovšem místo represe bylo další rozšíření prostoru pro albánské národní a kulturní aktivity. Ústavní změny z roku 1974 pak změnilly Jugoslávii ve faktickou konfederaci a Kosovo získalo de facto práva republiky. Oficiální status republiky mu nebyl přidělen zejména kvůli nepřijatelnosti takového kroku na srbské straně, neboť republiky měly teoretické právo secese. (Judah 2000a: 93)

Kosovo přitom po celou dobu existence Jugoslávie zůstávalo její nejchudší a – i přes otevření školství a dokonce následnou podporu školství vysokého – značně nevzdělanou oblastí. Velmi vysoká míra porodnosti Albánců vedla ke stále větší

albánské demografické převaze vůči kosovským Srbům. Vztahy obou národů, již tak nepřítelů přátelské, se zhoršily s emancipací Albánců, která v srbském obyvatelstvu probouzela obavy. Od 70. let pak započal proces široké albanizace země. (Judah 2000a: 93) Ve stejné době se začaly objevovat případy násilí a diskriminace namířené proti Srbům. (Girgle 2009: 50) Z národnostních i ekonomických důvodů došlo k odchodu vysokého množství Srbů a Černohorců z Kosova do jiných oblastí Jugoslávie. (Stojarová 2003) Vysoce citlivou otázkou pak dodnes zůstává dávný fenomén tzv. Arnautů, albanizovaných Srbů (konvertitů k islámu s pozměněnými jmény apod.). (Duijzings 2000: 73) Tuto albanizaci Srbové pochopitelně vnímají jako velmi ohrožující jev: někteří srbsští autoři ji dokonce označují za formu etnického čištění oblasti.

4.4 *Neklidná 80. léta*

Pokojná demonstrace dvou tisícovek albánských studentů univerzity v Prištině za lepší podmínky v kolejích a menzách z 11. března 1981 se změnila v hromadné protesty, které v dubnu ovládly téměř všechna kosovská města a vesnice. Požadavky byly především sociální a hospodářské: z politických šlo zejména o dodržování práv na svobodu projevu a shromažďování zaručených ústavou, přičemž většina protestujících po kosovské nezávislosti netoužila. (Girgle 2009: 53) Výsledkem policejního a vojenského zásahu bylo dle oficiálních informací 11 mrtvých a 260 zraněných, Albánci ovšem uváděli počet obětí ve výši 1 600. (Stojarová 2003) Výsledkem byla další eskalace národnostní nesnášenlivosti a násilností. Nasazení ozbrojených složek navíc vedlo ke zklidnění situace jen za cenu nezbytnosti budoucí setrvalé přítomnosti policie v Kosovu a represe, která dále přikládala oheň pod kotel pomalu se vařících mezietnických vztahů. (Girgle 2009: 55)

25. ledna 1986 byl předsedou Komunistické strany Srbska zvolen Slobodan Milošević. (Girgle 2009: 62) Cílevědomý politik vycítil možnost stát se v očích srbského lidu národním vůdcem díky hře na stále více se probouzející nacionalistickou strunu. 80. léta byla obdobím rostoucí srbsko-albánské nenávisti. Média po Titově smrti již otevřeně používala nacionalistickou rétoriku, albánské etnikum bylo vykreslováno jako přirozeně kriminální a vůči srbské menšině chovající nadměrně nebezpečné úmysly. Zatímco reálných trestných činů na etnickém základě bylo stále ještě páčáno jen nemnoho, vzrůstající albánská diskriminace Srbů bylo skutečností. Ve snaze udržet v Kosovu emigrující srbskou populaci přistoupil Milošević ke zvýhodňování Srbů v přidělování bytů, získávání práce i v pracovních odměnách. Po souvisejících

personálních změnách v kosovském zastoupení ve federálním parlamentu přišly v odpověď masové albánské demonstrace na podzim 1988 a na jaře 1989. Změna srbské ústavy ze dne 28. března 1989, jež podstatně zredukovala kosovskou autonomii, vyvolala demonstrace, jejichž násilné potlačení mělo jen podle podhodnocených oficiálních údajů za následek 25 mrtvých a přes 200 těžce raněných. (Girgle 2009: 67) Potlačení další vlny albánských demonstrací kulminujících v lednu 1990 si vyžádala již přes 30 obětí. Mezi oběma etniky se stále razantněji prohlubovala propast přetrhávající i jejich běžné společenské styky. Dne 2. července 1990 poslední komunistická skupština Kosova anulovala rozhodnutí o přičlenění Kosova k Srbsku z 10. 7. 1945 a vyhlásila suverénní Republiku Kosovo v rámci Socialistické federativní republiky Jugoslávie. Toto rozhodnutí však bylo odmítnuto jako separatistický akt: tři dny nato byla skupština i s kosovskou autonomní vládou rozpuštěna a Kosovo bylo silou definitivně začleněno do Srbska. (Girgle 2009: 69)

4.5 Za časů jugoslávské agónie

Na konci roku 1989 byla založena Demokratická liga Kosova (LDK), první nekomunistická strana od konce druhé světové války. (Stojarová 2003) V příštích letech se měla – namísto nepřiliš rozšířených radikálně levicových či pravicových nebo islamistických tendencí – stát vedoucí silou albánského nacionalismu. Do funkce předsedy strany prakticky monopolizující politickou moc v Kosovu byl zvolen akademik a předseda Svazu spisovatelů Ibrahim Rugova. (Girgle 2009: 72) Tento vůdce LDK si uvědomoval zdrcující vojenskou převahu Srbska, ale i fakt, že srbská represivní politika vůči Kosovu byla i z finančního hlediska dlouhodobě neudržitelná. „Neměli bychom žádnou šanci úspěšně čelit armádě,“ tvrdil v roce 1992, „Srbové v podstatě pouze čekají na záminku, aby mohli napadnout albánské obyvatelstvo a vyhladit je. Věříme, že je lepší nic nedělat a zůstat naživu, než být zmasakrováni.“ (Judah 2000b: 109) Zaujímal tedy postoj pasivní resistance s cílem zabránit občanské válce, která by pro Albánce měla fatální důsledky – a tento jeho názor byl po několik let albánskými elitami sdílen, dokud nedošlo k jejich faktické ztrátě kontroly nad zemí.

Prozatím však měli albánští nacionalističtí intelektuálové moc poměrně pevně v rukou. Na ilegálním sjezdu kosovských zástupců 7. října 1990 byla jednostranně potvrzena suverenita Republiky Kosovo a přijata její ústava. Na jaře 1991 byla vytvořena exilová vláda sídlící nejprve v Lublani a později v Bonnu. Prezidentem nové samozvané republiky se stal Rugova. V tajném referendu na podzim téhož roku se ve

prospěch separacionistické politiky vyslovilo 99,87% hlasujících za 87 % účasti. (Stojarová 2003) 19. října 1991 pak kosovská vláda rozhodla o plné nezávislosti republiky. (Girgle 2009: 75) Mezinárodní společenství však uznávalo pouze samostatnost bývalých federálních republik a Kosovo tak bylo považováno za integrální součást okleštěné Jugoslávie. (Girgle 2009: 76)

Po několik dalších let v Kosovu fakticky fungoval paralelní stát. Zatímco politické instituce existovaly spíše jen papírově a hlavní rolí exilové vlády bylo získávání finančních prostředků od albánské diaspory, na samotném kosovském území poměrně efektivně pracovalo několik samostatných struktur. Paralelní výběr daní, oficiálně dobrovolný, se vyznačoval na místní poměry až překvapivou pečlivostí a účelností. Hromadným propouštěním – faktickým vyhnáním Albánců z pracovních pozic – mezi lety 1990 a 1992 stoupla nezaměstnanost mezi Albánci až na 90 %. Současně byla pracovní místa přidělena 20 000 Srbů přicházejícím z Chorvatska a Bosny a Hercegoviny. (Dimitrijević 1999: 282) Výsledkem byl vznik rozsáhlé sítě šedé ekonomiky spočívající především v drobném podnikání v sektoru služeb, ale také v široce se rozmáhající organizované kriminalitě. Vznikla také paralelní zdravotnická síť na úrovni praktických ordinací a všeobecných klinik (státní nemocnice zůstaly Albáncům otevřeny), jejichž nedostatečná vybavenost se dlouhodobě podepsala na zdravotním stavu albánské populace. Téměř 90 % stínového rozpočtu však plynulo do paralelního vzdělávacího systému, jenž vznikl v reakci na uzavření středních a vysokých škol pro albánské studenty z roku 1991. (Girgle 2009: 81) Nejen že však úroveň tohoto školství (včetně stínové university) byla kvalitativně nepřilíš vysoká: naprostá ignorace srbského jazyka a kultury a masivní nacionalistická indoktrinace vytvořily generaci, pro niž je klidné soužití se srbským etnikem prakticky nereálné.

Třebaže mezinárodní společenství Kosovo v době zuřící balkánské války přehlíželo, došlo v těchto letech k poměrně důležitému vystoupení ze strany USA. Na Štědrý den 1992 učinil George Bush st. tzv. vánoční varování, podle něhož „v případě konfliktu v Kosovu způsobeného jednáním ze srbské strany budou Spojené státy připraveny nasadit proti Srbům vojenskou sílu v Kosovu i ve vlastním Srbsku“. Varování později zopakovala administrativa nového prezidenta Billa Clintona. (Daalder, O'Hanlon 2001: 9) Žádné faktické kroky k podpoře a potvrzení tohoto prohlášení však učiněny nebyly.

Daytonská mírová smlouva ze 14. prosince 1995 ukončující tříletou bosenskou válku bylo pro kosovské Albánce těžkou ranou. Vedoucí amerického vyjednávacího

týmu na daytonských jednáních zmiňoval téma Kosova a dokonce opakovaně upozorňoval na vánoční varování, Miloševićova kooperace byla však pro úspěšné uzavření mírové smlouvy klíčová a k řešení kosovského problému nedošlo. (Daalder, O'Hanlon 2001: 10) Ve stejném duchu pak státy EU uznaly Kosov a Černou Horu za integrální části Srbska. (Judah 2000b: 111) Bylo tak potvrzeno mezinárodní uznání Miloševiče (toho času prezidenta Svazové republiky Jugoslávie) a Kosovo ztratilo naději na sny o zahraniční podpoře své samostatnosti. Ibrahim Rugova, který ani nebyl k jednáním přizván, čelil čím dál vážnějším odvratu albánské společnosti od víry v úspěch jeho politiky pasivní resistance. (Daalder, O'Hanlon 2001: 10)

Pro Miloševiče ve vztahu ke Kosovu Dayton znamenal nejen uvolnění prostředků k nasazení v oblasti, ale navíc také potřebu ubránit zdejší srbské zájmy za každou cenu, neboť podmínky míru probudily k aktivitě protirežimní srbskou opozici. (Biondich 2011: 238)

USA se vyhýbaly podpoře jakýchkoliv činností, které by mohly směřovat k nezávislosti Kosova, za zmínku však stojí otevření kanceláře Amerického informačního centra v Prištině, které mělo v očích Albánců povahu určitého zastupitelského úřadu. Angažovanost USA v oblasti tak, byť spíše jen v symbolické rovině, pokračovala. (Girgle 2009: 88)

V Kosovu již ale, byť zatím v podzemí, operovala organizace, která měla mít brzy klíčovou úlohu v eskalaci konfliktu.

4.6 Vznik a vývoj UÇK

Kořeny Kosovské osvobozené armády (UÇK) lze vysledovat již do období masových demonstrací roku 1981. Po vytvoření kosovské federální republiky tehdy volali především enveristé, radikálové hlásící se k albánskému režimu Envera Hoxhy (ačkoliv dost dobře nevěděli, co enverismus znamená, a šlo jim především o ideologickou zástěrku nacionalismu). (Judah 2000b: 108) Většina kosovských Albánců však stále považovala představu ozbrojeného povstání, kterou enveristé propagovali, za absurdní, a hnutí bylo marginální. V roce 1982 po zavraždění dvou militantních aktivistů v Německu připisovaném tajným službám vznikla jiná nacionalistická organizace, Lidové hnutí za Republiku Kosovo (LPK). (Girgle 2009: 91) Ani ona však neměla větší vliv, a třebaže její síla narostla s demonstracemi roku 1989 (jež byly formující pro jednu generaci, do níž patřil i budoucí vůdce UÇK Hashim Thaçi), několik let měla ještě přežívat ve stínu. Zatímco v první polovině 90. let Albánci

v Kosovu stále věřili Rugovovu pacifismu a válku si nepřáli, postoj exilu – v němž LPK zapouštěla kořeny včetně navazování kontaktů na zločinecké skupiny – se pozvolna měnil. Roku 1993 se LPK rozpadla na dvě křídla: jedno z nich zahájilo práci na budování kosovského vojsko, které nazvalo Kosovskou osvobozenou armádou. (Judah 2000b: 110) Doma pak UÇK začala s vraždami policistů: první její vlastní ztráta přišla v podobě tří zastřelených mužů v roce 1997. Právě v tuto dobu – ve třetí čtvrtině 90. let – rostl odpor albánské veřejnosti k Rugovově pasivitě a současně také intenzita aktivit UÇK. Po útocích na srbské policisty a úředníky se začala zaměřovat i na kosovské Albánce domněle kolaborující s režimem (byť takové obvinění mohlo spočívat jen v práci řadového zaměstnance ve státním podniku). (Judah 2000b: 110-111) Rugova přitom vytrvale popíral samotnou existenci teroristické skupiny v Kosovu a označoval útoky za provokace srbských tajných služeb (Stojarová 2003).

UÇK postupně pohltila všechny povstalecké organizace, postrádala však jednotné vedení a fungovala ve fakticky samostatných buňkách roztroušených po zemi. Až v roce 1998, tedy v době začínající občanské války, byla činnost jednotlivých štábů blíže zkoordinována. Situace byla dále zneřehledněna, když exilová vláda vytvořila Ozbrojené síly republiky Kosovo. Tyto se brzy staly faktickou součástí Kosovské osvobozené armády, ovšem stále podléhaly exilovému ministru obrany. (Stojarová 2003)

UÇK navíc dlouho neuměla vyřešit problém vlastní nedostatečné vyzbrojenosti. Jako deus ex machina přišel pro povstalce naprostý kolaps albánského státu, k němuž došlo na jaře 1997. Zbrojnice v celé zemi byly vyrabovány a do oběhu se dostalo asi 700 000 zbraní různých druhů. (Bideleux, Jeffries 2007: 537) UÇK se tak mohla konečně připravit na válku.

4.7 První fáze občanské války

Údolí Drenica asi 30 km od Prištiny má v dlouhé kosovské kačacké neboli povstalecké tradici velké jméno. Právě zde měla UÇK jakési výchozí pozice pro své operace a zde byl v listopadu 1997 (nejspíše omylem) srbskou policií zastřelen albánský učitel. Na jeho pohřbu vystoupili maskovaní uniformovaní muži s nášivkami UÇK. Šlo o první veřejné vystoupení této organizace. (Girgle 2009: 97-98)

Během roku 1997 se zvyšoval počet útoků UÇK. Údolí Drenica a stále více dalšího kosovského území se nacházelo pod faktickou kontrolou UÇK: rozsah „osvobozeného území“, jak jej povstalci nazývali, byl však umožněn především nedostatečným

odporem srbských sil. UÇK byla dosud vyzbrojena jen lehkými zbraněmi (což se mělo částečně změnit až v roce 1999) a postrádala jakékoliv jednotné velení. (Judah 2000b: 112) V prvních měsících roku 1998 rozhodl Milošević o důrazném nasazení ozbrojených sil. (Girgle, 2009: 98) Symbolem albánské resistance byl přitom již několik let Adem Jashari, muž z vesnice Prekaz v Drenici, který, jak se o něm vyjádřil jistý zdroj, „se rád opil a šel ven střílet Srby.“ (Judah 2000b: 112) 28. února 1998 policie vykonala mstu na rodinách, které podle jejího názoru s Jasharim spolupracovaly, přičemž usmrtila 26 osob. 7. března se pak policie konečně odhodlala zaútočit na Jashariho dům a okolní stavení a v nastalé přestřelce zabila všechny osoby, které se skrývaly uvnitř: šlo o 58 lidí včetně žen a dětí, povětšinou Jashariho příbuzné. Odpovědí bylo rozsáhlé probuzení „spících buněk“ UÇK: z Albánie byly dováženy zbraně a uniformy a zdálo se, že nadešel čas na široké povstání. (Judah 2000b: 112)

Masakr ale také poněkud probudil mezinárodní společenství. Již 9. března Kontaktní skupina pro bývalou Jugoslávii (neformální uskupení USA, Ruska, Velké Británie, Německa, Francie a Itálie) vydala pod hrozbou hospodářských sankcí desetidenní ultimátum pro stažení Speciálních protiteroristických jednotek z Kosova a zahájení dialogu s Rugovou. Srbská delegace skutečně dorazila do Prištiny, ale Albánci jednání odmítli. Ultimátum bylo následně prodlouženo o čtyři týdny a na Srbsko bylo uvaleno embargo týkající se dovozu zbraní, stát ale měl dostatek zbrojního materiálu díky dodávkám z Ruska uskutečněným v předchozím roce.

Zatímco požadavek okamžitého řešení situace v souladu s instrukcemi Kontaktní skupiny a zbrojní embargo potvrdila rezoluce č. 1160 Rady bezpečnosti OSN (Čína se zdržela hlasování), v Kosovu naplno probíhaly boje. (Girgle 2009: 99) Po celé zemi operovaly prakticky zcela samostatné bojůvky hlásící se k UÇK a v nastalém chaosu se praktiky obou stran stále více brutalizovaly.

V květnu bývalý americký velvyslanec Richard Hoolbroke zprostředkoval jednání mezi Miloševićem a Rugovou, albánská strana od něj ale nakonec upustila. Ani snahy zvláštního vyslance pro Balkán a amerického velvyslance v Makedonii Christophera Hilla a zvláštního vyslance EU pro Balkán Wolfganga Petrische nepřiblížily mír. Jistý most pro jednání obou stran vytvořila až na setkání Miloše a Jelcina ustavená Kosovská diplomatická pozorovací mise. Ve stejnou dobu ovšem vyšlo najevo setkání Hoolbroka s představiteli UÇK a nedůvěra Srbů v americké úmysly ještě vzrostla. (Girgle 2009: 101-102)

K nastínění rozsahu násilností může posloužit zpráva o stavu lidských práv v Jugoslávii za rok 1998 vydaná Bělehradským centrem pro lidská práva. Hrubý výčet číselných cifer není schopen vyprávět příběh, ale snad dovede přiblížit určitý obraz. Počet obětí na obou stranách za daný rok činil okolo dvou tisíc osob. (Dimitrijević 1999: 250) Při činnosti policie byly rozšířeny praktiky jako neoprávněné vzetí do vazby (Dimitrijević 1999: 256) či nerespektování zákonných omezení při provádění policejních prohlídek zejména v souvislosti s raziemi za účelem vyhledávání zbraní. (Dimitrijević 1999: 264-265) Dle zprávy bylo v Jugoslávii zachyceno „okolo 500 případů mučení, krutého nebo nelidského zacházení ze strany policie, z nichž většina byla zaznamenána v Kosovu.“ (Dimitrijević 1999: 255) UÇK podle informací Centra prokazatelně stála za vraždami 27 Srbů a Černohorců a bylo zde podezření na dalších přibližně sto vražd následujících po únosech Srbů a Černohorců, chyběla přitom data, kolik Albánců popravila na základě obvinění ze spolupráce se srbskými úřady. (Dimitrijević 1999: 252) UÇK byla současně viněna z 249 civilistů a policistů, z nichž některé zavraždila a mučila, přičemž tyto únosy se vedle Srbů, Černohorců a „kolaborujících“ Albánců týkaly také Romů a jiných menšin. (Dimitrijević 1999: 258) Objev masových hrobů naplněných těly předpokládaných srbských a černohorských civilistů ve vesnicích Glodjane a Klečka a v dole Volujak potvrdil obavy, že většina unesených byla zavražděna. (Dimitrijević 1999: 259) Zaměstnanci srbského ministerstva vnitra vyhnali z legálních domovů přes 750 albánských rodin. (Dimitrijević 1999: 280) Počet nezvěstných osob se pohyboval okolo čísla 1 600, z toho „750 etnických Albánců a 11 rodin bez zjištěného počtu členů. (Dimitrijević 1999: 379) Odhady ohledně počtu uprchlíků se lišily, Centrum je stanovilo okolo 300 000 osob. Dle srbských médií napojených na Miloševićův režim došlo během roku k 1 854 teroristickým aktům UÇK majícím za následek 284 úmrtí a 556 zranění (Dimitrijević 1999: 377); zatčeno za ně bylo 1 242 osob, z nichž 684 bylo uvězněno. (Dimitrijević 1999: 379)

10. června vyjádřil britský premiér Tony Blair myšlenku, že v případě selhání diplomatických prostředků by mohlo dojít k ozbrojenému úderu NATO. 23. září vydala Rada bezpečnosti rezoluci požadující zastavení palby, návrat uprchlíků a zahájení dialogu (za udržení územní integrity Jugoslávie). Příštího dne NATO schválilo operační plán vzdušné intervence. 13. října pak NATO vydalo ostré ultimátum, podle něhož mělo zahájit leteckou kampaň, nestáhne-li Srbsko do 96 hodin svá vojska z Kosova. Došlo k rychlému uzavření dohody Hoolbroke-Milošević, na jejímž základě mělo dojít ke

stažení srbské armády a zajištění přítomnosti Kosovské ověřovací mise OBSE. Jednotky NATO zůstávaly v pohotovosti a rezoluce RB OSN č. 1207 z 24. října měla zajistit dodržování dohody Hoolbroke-Milošević. (Girgle 2009: 103) Milošević si takovou dohodu mohl dovolit. UÇK byla úspěšně vytlačena z pozic a bylo jasné, že proti srbským silám nemá šanci. Pro albánské povstalce tak zůstávala jediná naděje: spustit řetězec události, na jehož konci by bylo získání vzdušné podpory NATO. (Girgle 2009: 102)

4.8 Druhá fáze občanské války a Rambouilletská mírová jednání: cesta k mezinárodnímu zásahu

Zatímco v Srbsku došlo k utužování Miloševićova autoritářského režimu, srbská armáda se částečně stáhla z Kosova. Klidné období využily obě strany k regeneraci, přeskupení sil a strategickému plánování: příměří bylo výhodné zejména pro UÇK, která mohutně zbrojila a především konečně vytvořila jednotný systém velení. Odpovědí na prosincovou eskalaci albánských útoků bylo obnovení srbské ofenzívy. Přibližně v této době na konci roku 1998 přestaly Spojené státy považovat Miloševiče za partnera pro jednání a rozhodly o budoucí možnosti jednostranné vojenské operace NATO bez mandátu OSN, který byl kvůli Rusku a Číně nereálný. (Girgle 2009: 104)

15. ledna 1999 srbská policie v odvetě za vraždu čtyř svých příslušníků zmasakrovala 45 civilistů (včetně tří žen a dítěte) ve vesnici Račak. (Bideleux, Jeffries 2007: 542) Třebaže některé zdroje označují událost za manipulaci provedenou s cílem odůvodnit ozbrojenou intervenci NATO (Pelikán 2004: 544), šéf pozorovatelské mise OBSE William Walker ji okamžitě označil za dílo srbských ozbrojených formací. Generální tajemník OSN Kofi Annan na jejím základě vydal varování, podle něhož „mezinárodní společenství by nemělo chovat žádné iluze o potřebě použití ozbrojené síly, když všechny ostatní prostředky selžou. Můžeme se tomuto bodu znovu blížit v bývalé Jugoslávii.“ Kontaktní skupina apelovala na brzké konání politických jednání za přímé mezinárodní účasti. (Bideleux, Jeffries 2007: 543)

Nová vlna vnitřních uprchlíků činila dle informací Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) jen za leden 1999 přibližně 20 000 osob. V reakci na nastávající humanitární krizi dostali Milošević a UÇK od Kontaktní skupiny ultimátum k zahájení dialogu.

6. února začalo první kolo jednání ve francouzském Rambouillet. Ani jedna ze stran však neměla mírové řešení krize v plánu. Milošević nedorazil a obstrukčně se nechal zastoupit svými diplomaty, aby se mohl věnovat přípravám vojenské ofenzivy. (Girgle 2009: 105) Na albánské straně vystupovali představitelé LDK včetně Rugovy a politického křídla UÇK: vedení celé delegace bylo svěřeno šéfovi politického křídla UÇK Hashimu Thaçimu, což jen potvrzovalo hluboký úpadek autority pasivního kosovského prezidenta. (Judah 2000b: 114) Albánci sledovali vzrůstající tlak NATO na Bělehrad a intenzifikovali své útoky za účelem vyprovokování Miloševiče k neopatrné odpovědi. Vzhledem k jejich snaze - slovy Thaçiho z poválečného rozhovoru - „přivést NATO do Kosova“ (Thaçi 2000: 287) a neochotě vést jednání konstruktivní cestou cítila americká ministryně zahraničí Madeleine Albrightová potřebu připomenout kosovské delegaci, že se NATO nikdy nevyjádřilo, že „dojde k bombardování Srbska v případě záporné odpovědi (na návrh mírové smlouvy – pozn. autora) Albánců“. (Bideleux, Jeffries 2007: 544)

Návrh dohody však obsahoval body, které byly pro jednu či druhou stranu prakticky nepřijatelné – a za dané situace tomu ani nemohlo být jinak. Srbové nemohli souhlasit s právem volného pohybu po srbském území pro síly NATO ani s požadavkem konání kosovského plebiscitu po vypršení tříletého přechodného období. Nic na tom nemohlo změnit ani pozdější nahrazení požadavku na referendum za pouhé konání mezinárodní konference. (Girgle 2009: 106) Pro Albánce bylo zase obtížné přijmout potvrzení formální integrity státu, ale také požadavek na odzbrojení UÇK. (Girgle 2009: 105)

Zajímavý je – zejména pro posouzení spravedlivého úmyslu NATO – fakt, že zatímco na albánskou delegaci byl ze strany Aliance vyvíjen silný tlak na podpis smlouvy, na Bělehrad tento nátlak vyvíjen nebyl (což dokonce Albrightová Thaçimu naznačila). (Girgle 2009: 106)

Ke konci února skončilo první kolo jednání neúspěšně a druhé kolo začalo po necelém měsíci dne 15. března v Paříži. Stejný den ovšem srbská armáda mohutně vstoupila do Kosova a tlačila před sebou masu uprchlíků. O tři dny později Thaçi Rambouilletskou dohodu podepsal, Srbové ji ovšem odmítli. Diplomatická jednání skončila. 22. března ještě Hoolbroke navštívil Miloševiče, ale ani tento poslední záchvěv neměl – pochopitelně – žádný úspěch. (Bideleux, Jeffries 2007: 546) Přišel čas ozbrojené intervence.

4.9 *Intervence NATO*

V noci z 23. na 24. března byla pro jugoslávskou armádu vyhlášena bojová pohotovost. Kolem osmé hodiny večerní 24. března byla zahájena operace Spojenecká síla shozem prvních bomb na jugoslávské území: začala tak vzdušná kampaň NATO, která se měla protáhnout na 78 dní. (Pelikán 2004: 545)

Původní plán NATO byl však jiný: představitelé Aliance předpokládali, že během několika málo dní Jugoslávie ustoupí. Počítali dokonce i s tím, že bombardování poskytne Miloševićovi záminku pro přijetí mírových podmínek bez ztráty tváře. (Bideleux, Jeffries 2007: 547) První fáze bombardování se přitom zaměřovala na nevysoký počet strategických cílů. Při plánování operace sice zněly významné hlasy volající po rychlém zdrcujícím útoku – jedním z jeho proponentů byl i vrchní velitel sil NATO v Evropě gen. Wesley K. Clark (Buckley 2000: 264) – nakonec ovšem zvítězil plán lehčí ofenzívy, který měl ke splnění cíle dostačovat. Takový předpoklad byl ale zcela mylný. Milošević nehledal možnost úniku z konfliktní situace: navíc by byl v takovém případě pravděpodobně považován vlastním establishmentem a zrádce a možná by musel čelit puči. Rozdíl v mentalitě, odrážející se v těchto chybných kalkulacích „Západu“, ostatně sám Milošević hodlal využít ke svému vítězství. Jak řekl německému ministru zahraničí Joschku Fischerovi: „Já jsem připraven kráčet přes mrtvoly, Západ ne. Proto zvítězím.“ (Bideleux, Jeffries 2007: 547) Obě strany doufaly v psychologické vítězství: očekávaly, že se druhá unaví jako první.

Vezmeme-li v úvahu očekávání a cíle aktérů, počátek války se pro NATO nevyvíjel vůbec dobře. Podceněna nebyla jen houževnatost Srbů, ale také kvalita jugoslávské armády: jak se později ukázalo, její ztráty byly oproti odhadům nižší, zčásti kvůli umnému využití kamufláže a falešných cílů. (Bideleux, Jeffries 2007: 548)

Zároveň byla akceschopnost NATO výrazně limitována silným politickým požadavkem na zajištění co nejnižších, pokud možno nulových vlastních ztrát. Zatímco Velká Británie a zčásti i Francie hovořily o vysoké nejistotě úspěchu plynoucí z faktu, že do bojových operací je nasazeno jen letectvo, zejména USA (stále pod vlivem ztráty 18 příslušníků námořní pěchoty v Mogadišu v roce 1993, která měla velmi silný mediální ohlas a jejímuž opakování se nejen Clinton potřeboval vyhnout), Německo, Řecko a Itálie byly na zmínky o zapojení pozemních sil do ofenzívy doslova alegrické. (Bideleux, Jeffries 2007: 547)

Již na samém počátku bombardování zahájila UÇK plošnou ofenzívu a vyprovokovala tak nadmíru brutální reakci. (Pelikán 2004: 546) Třebaže srbský plán na

etnické vyčištění Kosova známý pod názvem operace Podkova, sám o sobě genocidní povahy, vznikl již v říjnu 1998, teprve nyní se opravdu naplno rozpoutal teror albánského obyvatelstva. S tím Západ nepočítal: namísto očekávaného relativně rychlého uklidnění násilí se v Kosovu rozhořel plamen masových vražd a etnických čistek dosud nepoznanou silou. (Bideleux, Jeffries 2007: 547)

Již 28. března zahájilo NATO druhou fázi bombardování s výrazně širším vymezením cílů. Ve třetí fázi se pak útoky zaměřily i na civilní infrastrukturu Srbska: bombardovány byly mj. továrny, elektrárny či zásobníky nafty a plynu (Pelikán 2004: 546) Až nyní začal Milošević ztrácet půdu pod nohama. Současně s intenzivními leteckými útoky se objevovaly čím dál uvěřitelnější indicie ochoty NATO k pozemní operaci. Symptomatické je např. vyjádření generálního tajemníka NATO Javiera Solany, který sice trval na tom, že pozemní jednotky budou použity jen pro peacekeepingovou misi, zároveň však prohlásil, že „všechny možnosti zůstávají otevřené.“ (Bideleux, Jeffries 2007: 554)

Letecká ofenzíva pochopitelně přinesla civilní ztráty, jež NATO označovalo proslulým termínem „kolaterální škody.“ (Pelikán 2004: 547) Přispěla k nim i minimální letová hladina ve výšce 5 000 metrů, kterou měly síly NATO předepsanou pro minimalizaci rizika. (Pelikán 546) Došlo k zasažení civilních budov, dopravních prostředků apod. Tak byl např. 12. dubna zničen vlak se železničním mostem na trati Bělehrad-Skopje, v němž zahynulo 55 civilistů (Pelikán 2004 : 547); 14. dubna konvoj uprchlíků v jihovýchodním Kosovu, ve kterém našlo smrt 75 osob; 1. května autobus poblíž Prištiny, v němž zahynulo 39 osob; či desítky mrtvých při bombardování vesnice Korisa 13. května (NATO poté tvrdilo, že civilisté zde byli použiti srbskou armádou jako živý štít a že vesnice byla legitimním vojenským štítem). (Daalder, O'Hanlon: 240-241) Diplomatickým skandálem se stalo nezamýšlené bombardování čínské ambasády v Bělehradě dne 7. dubna vedoucí ke smrti tří a zranění dalších 27 čínských občanů. (Bideleux, Jeffries 2007: 553) Důsledkem mj. bylo z čínské strany iniciované pozastavení spolupráce s USA v určitých oblastech (zabránění šíření zbraní hromadného ničení, dialog o lidských právech či vojenské kontakty). (Bideleux, Jeffries 2007: 554) V průběhu ofenzívy došlo pochopitelně k mnohem vyššímu počtu „kolaterálních škod“. Tyto „vedlejší důsledky“ války měly vedle ztrát na životech také formu těžkých ekonomických, sociálních (v důsledku zničení 200 srbských továren ztratilo práci na 700 000 lidí), ekologických a jiných škod. (Pelikán 2004: 548)

Se stupňující se intenzitou bombardování byla zahájena nová mezinárodní jednání. Zprostředkovatelské úlohy se zhostili bývalý ruský premiér Viktor Černomyrdin a finský prezident Martti Ahtisaari. (Pelikán 2004: 547) Finální dohoda vycházející z Rambouilletu, ovšem nahrazující volný pohyb jednotek NATO po srbském území převzetím dočasné správy Kosova jednotkami OSN, byla schválena srbským parlamentem 3. června. 9. června byla tzv. vojensko-technická dohoda podepsána a došlo k zastavení leteckých útoků. (Pelikán 2004: 548)

Celkový počet ztrát na životech během kampaně NATO a souběžně probíhající války jugoslávských sil a UÇK činil přibližně 10 000 osob. Vojáků jugoslávské armády zahynulo asi 600, polovina z nich v důsledku leteckých operací Aliance; počet ztrát na straně UÇK znám není. Bombardování způsobilo smrt pěti stovek srbských civilistů, osm set jich bylo raněno. Velkou většinu obětí tak tvořili albánští civilisté, připravení o život především v prvním měsíci vyhánění po začátku bombardování. (Girgle 2009: 112) Podle údajů Human Rights Watch počet uprchlíků z Kosova, z nichž většina mířila do Makedonie či Albánie, během války činil téměř 863 000 osob. Další statisíce pak byly vnitřně vysídleny. (Biondich 2011: 240) Na straně NATO zahynuli dva piloti při nehodě během cvičného letu v Albánii. Nedošlo přitom k jediné ztrátě na životech vojáků Aliance v bojových podmínkách. Pouhé dva letouny NATO byly sestřeleny, přičemž piloti v obou případech přežili. (Bideleux, Jeffries 2007: 558)

4.10 Poválečný vývoj

Po ukončení konfliktu byly srbské síly staženy z Kosova a území přebrala mezinárodní správa. Do čela Mise OSN v Kosovu (UNMIK) byl jmenován francouzský ministr zdravotnictví a spoluzakladatel Lékařů bez hranic Bernard Kouchner. (Bideleux, Jeffries 2007: 554-555) Byla zahájena činnost mírových sil KFOR pod velením britského generálporučíka Sira Michaela Jacksona. (Bideleux, Jeffries 2007: 554, 557) Kosovo bylo Aliancí rozděleno na pět sektorů, jež měly být pod kontrolou sil NATO z USA, Velké Británie, Francie, Itálie a Německa. Souběžně byly na kosovském území umístěny ruské jednotky, což se neobešlo bez jistých třenic s NATO: výsledkem byla dohoda začleňující ruské vojáky do KFOR (ovšem bez vytvoření ruského sektoru). Síla KFOR tak narostla na 50 000 mužů. (Bideleux, Jeffries 2007: 557) Mezinárodní přítomnost však nedokázala zabránit násilnostem propuknuvším z albánské strany, během kterých docházelo k vraždění i k cílené destrukci srbských ortodoxních památek;

(Girgle 2009: 114) během několika týdnů bylo z Kosova vyhnáno asi 100 000 srbských civilistů. (Pelikán 2004: 548)

21. června byla podepsána dohoda o odzbrojení UÇK. Její řadoví členové se namnoze přetransformovali na civilní jednotky určené k nasazení pro případ přírodních katastrof, výpomoc při obnově infrastruktury apod., bylo s nimi ovšem počítáno jako se základem budoucí kosovské armády. (Bideleux, Jeffries 2007: 561-562). Především však struktury vzešlé z UÇK fakticky ovládly kosovskou politiku a přispěly ke kriminalizaci poměrů v zemi: prezident Ibrahim Rugova byl až do své smrti v roce 2006 spíše reprezentativní postavou ovládanou skutečnými elitami v pozadí. (Girgle 2009: 113-114)

Na začátku října roku 2000 Milošević, čelící masovým demonstracím a připravený o podporu velení ozbrojených složek, rezignoval na úřad prezidenta. 1. dubna 2001 byl Milošević zatčen a 28. června téhož roku vydán haagskému tribunálu. (Pelikán 2004: 550-551) Není bez zajímavosti, že právě on se 24. května 1999 stal první úřadující hlavou státu v historii obviněnou mezinárodním soudem. (Bideleux, Jeffries 2007: 554) Zemřel v haagské věznici v březnu 2006 v průběhu svého procesu. (Girgle 2009: 114)

Hashim Thaçi nebyl nikdy trestán a v současné době vykonává úřad ministerského předsedy Kosova. (Girgle 2009: 114)

17. února 2008 byla v Prištině na základě dlouhých příprav mezinárodního společenství vyhlášena nezávislost Kosovské republiky. (Girgle 2009: 115) Nová republika byla do dnešního dne uznána 108 státy včetně USA a většiny členů EU. (kosovothanksyou.com). Srbská politická elita i naprostá většina obyvatelstva se staví ke kosovské nezávislosti ostře odmítavě; výraznými odpůrci jsou také Rusko, Čína nebo Indie. (Girgle 2009: 115)

5. Zhodnocení kosovské intervence

5.1 *Legalita*

Dvěma primárními prameny mezinárodního práva jsou mezinárodní smlouvy a obyčej. (Kolín: 6) Na celosvětové úrovni můžeme za základní psaný pramen považovat Chartu OSN.

Mezi nezbytná opatření ozbrojené povahy podle kapitoly VII Charty OSN patří dle výkladu také donucení porušitele k dodržování jiných kogentních norem. (Čepelka, Šturma 2008: 686) Dodržování těchto norem závazných pro všechny státy se jeví jako zájem celého mezinárodního společenství, a vzhledem k současnému globálnímu konsensu na základních lidskoprávních otázkách (vyjádřenému přinejmenším v rétorice téměř všech aktérů) a praxe vnějších zásahů do vnitrostátních poměrů se právo na humanitární intervenci jeví jako *opinio juris*, obecně přijímaná zvyková norma mezinárodního práva. (Čepelka, Šturma 2008: 692)

Tato nová obyčejová norma se však nevztahuje na intervenci podniknutou bez souhlasu Rady bezpečnosti: jen naprosté minimum odborníků považuje právo států na takto vedenou humanitární intervenci za ustálené. Třebaže tehdejší generální tajemník Spojených národů Kofi Annan hovořil o nutnosti nového čtení Charty OSN s důrazem na lidskou bezpečnost, (Königová 2001: 49) není pochyb o tom, že akce NATO v Kosovu neměla v Chartě oporu. Někteří autoři hovoří o tom, že právo na humanitární zásah bez zmocnění RB je dosud nestabilizovaným, ale vznikajícím obyčejem. (Čepelka, Šturma 2008: 688) Proti tomuto názoru však může být postaven odklon praxe i diskursu od humanitární intervence v první dekádě třetího tisíciletí. Navíc neustálená, chvějivě se rodící norma nezakládá legalitu. Zdá se tedy být nevyhnutelným závěr, že kosovská intervence nebyla z hlediska mezinárodního práva legální.

5.2 *Legitimita*

Absence legality ovšem nemusí vždy automaticky zakládat nelegitimitu. Koncept legitimacy široce přesahuje právní systém, který determinuje legalitu; legitimita je naproti tomu multidisciplinární fenomén zahrnující také morální, filosofické a politické principy. (Kolín: 6) Ostatně již užíváním těchto odlišných pojmů dáváme najevo, že pracujeme se dvěma normativními systémy, které se od sebe musí v něčem lišit. Nadto je známo mnoho empirických příkladů, kdy se jejich významy rozhodně nekryly.

Zpráva Nezávislé mezinárodní komise pro Kosovo výslovně označila vojenskou intervenci NATO za ilegální, ale legitimní. (The Kosovo Report: 4) Je proto namístě podrobit kosovský případ zkoumání z hlediska jeho legitimacy.

Postupně budu analyzovat naplnění všech výše stanovených kritérií legitimacy humanitární intervence. Je však nutno mít na paměti, že teorie spravedlivé války se vyznačuje heuristickou povahou a i samotný obsah jednotlivých kritérií je často velmi úzce spojen a vzájemně provázán. Nepůjde tedy o doslovné „odškrtávání položek“, nýbrž spíše o strukturované zamyšlení nad celkovým obrazem.

A. Nutné podmínky

1) Spravedlivá příčina

Pierre Hassner řadí mezi příčiny humanitární intervence situaci, kdy stát vede útok proti vlastním občanům. (Königová 2001: 52) Situace v Kosovu této podmínce zcela odpovídá. Otázkou může být požadovaná intenzita tohoto útoku.

Dle Robertse se vyžaduje „široce rozšířené utrpení či smrt mezi civilisty.“ (Kolín 2007: 7) Podle Walzera jsou pak spravedlivou příčinou humanitární intervence „akty, které „šokují morální svědomí lidstva.““ (Walzer 1977: 107) Intervence se stává morální nutností v situaci, kdy „krutost a utrpení jsou extrémní a žádná lokální síla se nezdá být schopna učinit jim přítrž.“ (Walzer 2004: 69)

Situace před intervencí byla popsána v předchozí kapitole. Ke konci roku 1998 zde byly asi 2 000 obětí a 1 600 nezvěstných osob. Sama o sobě nejsou tato čísla na občanský konflikt nikterak nezvykle vysoká: rozhodně neznamenají pokus o genocidu. Problematictější byl počet uprchlíků: 300 000 osob znamenalo jednu z pěti největších humanitárních krizí roku, navíc jedinou v zemi s chladnými zimami. (Daalder, O'Hanlon 2001: 12)

Argumentem může být dále fakt, že nejintenzivnější utrpení kosovského civilního obyvatelstva začalo až po zahájení intervence. Walzer během jara 1999 poznamenal: „(...) brutální vyprazdňování Kosova (...) je v určitém smyslu odpovědí na leteckou kampaň NATO a rychlost, s níž probíhá, je odpovědí zjevně (...).“ (Walzer 2004: 99) Vedle snahy o rychlé vyřešení „albánské otázky“ hrály roli také emocionální faktory, touha srbských vojáků po odvetě za útok na jejich zemi.

Na druhou stranu se již před březnem 1999 situace nebezpečně zhoršovala a genocidní záměry srbského establishmentu v zásadě ani nebyly skrývané. NATO již mělo k dispozici jisté informace o plánu operace Koňská podkova. (Daalder, O'Hanlon 2001: 12) Tento plán etnického vyčištění Kosova vznikl již v říjnu 1998. (Bideleux, Jeffries 2007: 547) Bylo důvodné věřit, že bez zásahu dojde k tragédii. (Daalder, O'Hanlon 2001: 12) V některých částech Kosova již před rozhodnutím o zahájení bombardování probíhaly akce jednoznačně rozpoznatelné jako etnické čistky. Očekávání závažného zhoršení situace plynulo i z jiných skutečností: na kosovských hranicích se shromažďovala jugoslávská armáda, proud uprchlíků se zvětšoval a v neposlední řadě zde byla zkušenost s Miloševićovým jednáním za bosenské války. (Walzer 2004: 99) Je prakticky jisté, že i bez zásahu NATO by byla operace Koňská podkova spuštěna, a vzhledem k předchozím zkušenostem z Balkánu i ke konkrétní situaci by krutost jejího provedení zřejmě nebyla o mnoho menší.

To vše tvořilo velmi závažnou situaci, která dle mého názoru uspokojivě zakládala spravedlivou příčinu humanitární intervence. Je však možné namítnout nejednoznačnost situace. *Milošević* v rozhovoru z dubna 1999 o srbské straně konfliktu prohlásil: „Nejsme andělé. Nejsme ani ďáblové, které jste z nás udělali.“ (Milošević 2000: 274) I kdybychom tímto slovníkem označili některá jednání srbských sil za „ďábelská“, stejné slovo bychom bezpochyby museli použít pro jisté činy albánských povstalců. UČK neútočila jen na policisty, ale dopouštěla se také vražd civilistů; (např. Pelikán 2004: 544) kosovští Srbkové se zcela oprávněně obávali o vlastní fyzické přežití; UČK se navíc vědomě snažila přimět NATO k zásahu, který později prezentovala jako svůj úspěch. (Thaçi 2000: 287) Z určitého úhlu pohledu situace může vypadat tak, že se NATO nechalo jednou ze dvou bojujících stran vtáhnout do komplikovaného konfliktu bez jasného morálního vymezení.

Michael Walzer si všímá, že „jsme neobyčejně závislí na modelu těch dobrých a těch špatných.“ Podotýká přitom, že dost možná žádná silová intervence bez verbalizace tohoto modelu není politicky možná. (Walzer 2004: 71) V reálném světě se však prakticky nevyskytují situace, kdy by bylo možno bojující strany jednoznačně rozdělit na zcela zločinnou a naprosto „čistou“. Zásah v Kosovu měl zabránit násilnostem z obou stran, o což se také později mezinárodní síly pokoušely (ač s velmi diskutabilním výsledkem). (Pelikán 2004: 548-549) Kdyby byl poměr sil v Kosovu opačný, bylo by pravděpodobně třeba před vyhnáním s genocidními rysy chránit kosovské Srby. Jenže

situace byla jiná. Na jaře 1999 bylo pro zamezení pravděpodobně přicházející genocidy nutné postavit se jugoslávskému režimu a jeho ozbrojeným složkám.

Je bezpochyby možné poukazovat na vyhrocenější podmínky v některých částech světa, argument „nespravedlivé selekce“ jsem však rozebral již na konci druhé kapitoly. První kritérium legitimacy – spravedlivou příčinu - považuji za naplněné.

2) *Proporcionalita*

Pokud přijmeme základní premisu humanitární intervence, tedy konsekvencialistický přístup k užití smrtící síly, tvoří etnické čistky a bezprostřední nebezpečí genocidy dostatečné oprávnění k vojenskému zásahu. Kritérium proporcionality ovšem vyžaduje především to, aby všechny reálně očekávatelné důsledky humanitární intervenci přinesly v součtu nižší míru utrpení, než která by nastala bez zásahu.

Očekávaným důsledkem pasivity Západu bylo totální etnické vyčištění Kosova doprovázené genocidou albánského obyvatelstva. Šlo by o největší masakr v Evropě od konce druhé světové války (a nakonec zde opravdu proběhl nejmasovější nucený exodus v Evropě od Hitlerovy vlády). (Daalder, O'Hanlon 12: 6) Takové události by nadto měly velmi destabilizující potenciál ve vztahu k celému regionu. Albánské etnikum bylo významné přinejmenším ve čtyřech zemích – v samotné Jugoslávii, Albánii, Makedonii a Řecku – a jakékoliv vzednutí albánského nacionalismu mohlo mít závažné důsledky. Makedonie připomínala potenciálně výbušnou směs slovanského a albánského obyvatelstva a také mír v ostatních zemích se zdál být snadno narušitelným. (Daalder, O'Hanlon 2001: 9) Strach z nové balkánské války je proto přinejmenším pochopitelný.

Na druhé straně bylo jisté, že zásah přinese ztráty na životech a další škody způsobené civilnímu obyvatelstvu. Zpočátku členové NATO odsouhlasili plán krátkodobé kampaně, při níž mělo být během dvou až tří dnů zasaženo 51 cílů. (Buckley 2000: 264) Později se NATO dostalo do situace, kdy muselo použít sílu mnohem razantnějším způsobem, než původně chtělo, aby dosáhlo svých cílů a zachovalo si tvář. Toto podcenění srbské vůle k boji sotva může sloužit jako výmluva: Západ mohl a měl vědět, že Miloševićův režim bude houževnatým nepřítelem, který přistoupí i na značné utrpení vlastního lidu. Muselo být jasné, že civilní ztráty na životech mohou dosáhnout vysokých čísel.

Jenže i když se tyto ztráty mohly reálně odhadovat na stovky či v extrémním případě tisíce, genocidní postup jugoslávských ozbrojených složek hrozil vyústit ve smrt přinejmenším desítek tisíc osob. Konsekvencionalistická etika vede k jasnému závěru: v takovém případě je třeba zasáhnout.

Dalším z předpověditelných nežádoucích důsledků zásahu byl vzrůst moci elit UČK, jejíž napojení na organizovaný zločin nebylo tajemstvím; navíc se vědělo, že se jí dostává podpory od radikálních islamistických uskupení včetně Al-Káidy. (Pelikán 2004: 549) Jistě zde tedy existovalo reálné nebezpečí vytvoření mafiánského státu. Na druhou stranu zkušenost z některých míst, např. z Ččenska či Afghánistánu, ukazuje, že militantnímu islamismu se velmi daří ve vleklém konfliktu se silnějším nepřítelem, kteréžto situaci měla intervence zabránit. Nadto potenciální rozšíření války v regionu hrozilo ještě rozsáhlejším bujením radikálních skupin. Destabilizace Kosova a jeho okolí mohla být v případě neintervence podstatně závažnější, než v případě mírové vlády zkorumpovaných a zločineckých elit.

Počínání jugoslávské armády a především reálně a bezprostředně hrozící genocida dle mého soudu tvořily dostatečné ospravedlnění pro použití smrtící síly, a to v rámci konsekvencionalistické etiky i v případě nevyhnutelného zasažení civilních cílů.

3) *Poslední možnost*

Než je možno uchýlit se k použití ozbrojené síly, musejí být vyčerpány prostředky mírového řešení, které by mohly být schopny v rozumné a postačující míře zabránit stavu zakládajícímu spravedlivou příčinu intervence.

Spojené státy a jejich evropští partneři rozhodně mohli v letech předcházejících intervenci udělat pro prevenci války více. Slovy Daaldera a O'Hanlona: nelze prokázat, že šlo válce předejít, ale bylo možno učinit řadu opatření, která by ji učinila méně pravděpodobnou. (Daalder, O'Hanlon 2001: 185) Po dlouhá léta sledovaly USA i evropské státy postupnou eskalaci situace v Kosovu, zatímco jí ve své politice vůči regionu přiznávaly jen výrazně druhořadé místo. (Daalder, O'Hanlon 2001: 9) Postoj Západu byl poměrně neutrální: nedeklaroval podporu kosovskému národnímu sebeurčení, nýbrž se zabýval toliko dodržováním lidských práv v oblasti. Chyběla však skutečná intenzivní snaha o vyřešení problému před vypuknutím opravdové krize. Lidskoprávní rétorika byla sice konzistentní a trvalá, nemohla však postačovat. Zčásti proto, že Západ pojímal Miloševiče jako záruku dodržování Daytonské dohody, nebyl

jeho postoj vůči Jugoslávii příliš rozhodný. (Daalder, O'Hanlon 2001: 185) Tento přístup způsobil tragický posun v myšlení kosovských Albánců: postupně se většina z nich přiklonila k názoru, že formální podpora Západu a Rugovův umírněný postoj nefungují a jedině násilí přiměje mezinárodní společenství, aby jim skutečně pomohlo. Do té doby prakticky neznámá UÇK toho dokázala umně využít a narůstajícími násilnými akcemi si získala pozornost a podporu velké části Albánců. (Daalder, O'Hanlon 2001: 10) Za zhoršující se situace rétorika Západu vůči Miloševićovi v některých ohledech paradoxně změkla. Když se začalo ukazovat, že by Západ mohl být přinucen dostat svým hrozbám silou, značně od nich ustoupil. Clintonova administrativa se v důležitém období roku 1998 přestala hlásit k vánočnímu varování, tedy k hrozbě použití síly ve vlastním Srbsku v případě konfliktu v Kosovu, třebaže toto varování kdysi sama potvrdila. (Albrightová 2003: 379) Současně byla až příliš známá nechť Západu k akcím, které by mohly znamenat reálné ohrožení pro vlastní vojáky. Od smrti osmnácti příslušníků americké námořní pěchoty v Mogadišu, po niž se americké síly stáhly ze Somálska, neposlal Clinton americké vojáky do žádné skutečně nebezpečné situace. (Daalder, O'Hanlon 2001: 2) Tyto všechny faktory způsobily, že hrozby bombardováním, které Západ začal znovu vysílat nedlouho před úderem, nepůsobily příliš důvěryhodně. (Daalder, O'Hanlon 2-3) Nadto nejspíš přispěly k Miloševićovu náhledu na Západ jako na slabého a nerozhodného hráče, který nebude ochoten příliš si zašpinit ruce a tvář v tvář srbské neústupnosti od své intervence upustí.

Je tedy zjevné, že USA a jejich spojenci učinili před březnem 1999 řadu chyb, a že s určitou – byť pravděpodobně značně nízkou – šancí mohlo být válce zabráněno. Jenže v době, kdy bylo o intervenci rozhodnuto, se mírové řešení skutečně nejevilo jako možné. Ostatně všechny výtky, které jsem právě učinil na adresu postoje Západu v předchozích rocích, směřovaly spíše k jeho nerozhodnosti a appeasementu, než k přílišné agresivitě. Návrh Rambouilletske dohody byl sice skutečně pro Srby fakticky nepřijatelný, zrovna tak ale nevyhovoval albánským separatistům. Dohoda prakticky nebyla možná: zájmy obou stran byly naprosto neslučitelné a nebyl zde žádný jejich průnik, v němž by bylo možno najít kompromis, o který se Rambouillet marně pokusil. Jediným společným zájmem obou stran bylo násilné řešení.

Pokud kdy v předchozí dekádě bylo mírové urovnání sporu možné, v roce 1999 tomu tak již dávno nebylo.

4) *Legitimní autorita*

Mezinárodní právo vyžaduje k užití síly v případě odlišném od sebeobraný zmocnění RB. Této regulaci podléhají regionální organizace stejně jako státy. Požadavek legitimní autority se ze všech kritérií spravedlivé války nachází nejbližší právnímu systému. (Evans 2005b: 72) Přesto ale samotný fakt, že jde o jedno z kritérií teorie spravedlivé války, znamená, že je třeba posuzovat jej i z hlediska jiných normativních systémů. Legalistické paradigma, jak lpění na vestfálském pojetí suverenity nazývá Walzer, může a má být předmětem kritického zkoumání. (Cook 2000: 267) K tomu může dobře dopomoci původní účel požadavku legitimní autority.

Toto kritérium bylo vytvořeno ve snaze oddělit legitimní války vedené veřejnou mocí od nelegitimních soukromých válek. Jejich rozdíl spočíval především ve faktu, že soukromé osoby se mohou v řešení svých konfliktů obrátit na nezávislou rozhodčí autoritu a nemusejí se proto nutně uchýlovat k násilí. (Bahounek 1995: 84) Od vzniku vestfálského systému byly za tuto nejvyšší veřejnou autoritu považovány národní státy. (Duřpektová: 42) Otázkou tedy je, zda dnes můžeme jako tuto autoritu označit spíše Radu bezpečnosti.

Role OSN v rozhodování o užití ozbrojené síly je většinou zpochybňována revizionisty teorie spravedlivé války, kteří poukazují na to, že veškerá činnost organizace je závislá na členských státech. (Duřpektová: 39) RB není schopna efektivně rozhodovat za časové tísně, která je ve sporných případech jako humanitární intervence či preemptivní úder pravidlem. Navíc samotná praxe států používat sílu bez jejího mandátu značí, že rozhodně nepředstavuje reálnou státům nadřizenou moc, která by mohla vyloučit nutnost vedení válek. Podle těchto názorů tak RB nemá faktickou kapacitu vést mezinárodní systém a navzdory dikci Charty OSN zůstává primární odpovědnost za mezinárodní mír a bezpečnost na bedrech států. (Lang 2005: 63)

Argument internacionalistů je zjevný: pokud dobré věci není zatím dosaženo, neznamená to důvod pro její odmítnutí. To je bezpochyby pravda. Avšak je opět třeba mít na paměti smysl této „dobré věci.“ Zákaz použití ozbrojené síly bezpochyby usiluje o vytvoření mírovějšího světa. Třebaže z hlediska práva se tento zákaz vztahuje na konflikty mezi státy, mír je zrovna tak ohrožen vnitřním konfliktem. Pokud bychom ve jménu normy usilující o nastolení míru odmítli v konkrétní situaci zabránit genocidě, stojíme před závažnou otázkou, zda tím nejednáme proti samotnému účelu této normy (přínejmenším tak, jak ji vykládáme v současné době).

Je dále třeba mít na paměti historický kontext. Po určitém humanitárním nadšení na počátku 90. let následovalo několik zásadních neúspěchů. Mise OSN selhávaly v Angole, Somálsku a Bosně. Rok 1994 byl svědkem rwandské tragédie, které mezinárodní společenství přes původní nasazení mírové mise OSN dokázalo v podstatě jen trpně přihlížet. O rok později nedokázaly jednotky UNPROFOR ochránit obyvatele bosenského města Srebrenice před největší masovou vraždou v Evropě od konce druhé světové války. Úspěch Daytonu sice přinesl humanitarismu jistou naději, přesto však byla naprosto narušena důvěra v OSN jako vhodnou a efektivní organizaci pro zajištění míru. Před zásahy OSN začala být dávana přednost místním hegemónům či regionálním organizacím. (Dannreuther 2007: 152-154) Kofi Annan v projevu z roku 1999 pravil, že „pokud nebude Radě bezpečnosti navrácena její role jediného orgánu s kompetencí rozhodovat o použití síly, budeme na nebezpečné cestě směrem k mezinárodní anarchii.“ Zároveň však poukázal na nešťastně rozdílný přístup RB ke Rwandě a Kosovu s tím, že „členské státy OSN by měly v obou případech být schopny nalézt společné řešení v souladu se zásadami Charty OSN a společně chránit univerzální lidské hodnoty.“ (Annan 1999) NATO se tedy nacházelo v situaci, kdy se obecně schopnost efektivního zásahu očekávala spíše od něj než od Rady bezpečnosti. A v daném okamžiku tomu skutečně jinak být nemohlo, protože návrh na úder na Bělehrad by přes veto Ruska a Číny naprosto nemohl projít.

Spravedlivý a efektivní arbitr na mezinárodní úrovni tedy již kvůli politické pozici dvou stálých členů RB chyběl. Ostatně je zcela namístě otázka, zda orgán skládající se ze států nutně prosazujících své národní zájmy vůbec kdy může být za takového arbitra skutečně považován.

Naplnění kritéria legitimní autority není v kosovském případě ani zdaleka jednoznačné. Blízkost tohoto kritéria k systému mezinárodního práva znamená, že v případě nelegálního jednání je třeba mít se velmi na pozoru i při hodnocení legitimacy autority. Absence výslovného souhlasu mezinárodního společenství bezpochyby výrazně oslabuje kredibilitu válčících států, je však třeba ji chápat spíše jako podnět k hlubšímu zkoumání naplnění kritérií spravedlivé intervence než jako absolutní překážku legitimacy. Jak ostatně zdůrazňuje americký politický komentátor Michael Weigel, zajištění mezinárodního souhlasu s vojenskou akcí není z hlediska teorie spravedlivé války závazné. (Duřpektová: 40) Soudím, že s ohledem na výše řečené přinejmenším v tomto případě nepředstavovala RB reálnou morálně relevantní vyšší

instanci, která by mohla spravedlivě rozhodnout o způsobu řešení situace, a proto autority, které rozhodly o intervenci, měly k tomu morální oprávnění.

B. Podpůrné podmínky

1) Reálná šance na úspěch

NATO mělo na své straně prakticky všechny vojenské výhody. Jugoslávská armáda sice předčila západní očekávání co do zkušenosti i vybavení, nemohla se však rovnat masivnímu potenciálu Severoatlantické aliance ani její spektakulární technické převaze (o čemž svědčí i absence bojových ztrát na straně NATO). Milošević mohl dosáhnout jedině psychologického vítězství: pokud bylo NATO schopno udržet soudržnost a odhodlání, dříve či později musel podlehnout.

Proti tomu je možno namítat, zda tu byly také reálné šance na poválečnou prosperitu Kosova po takovém zásahu. Z povahy humanitární intervence vcelku přirozeně plyne zodpovědnost zasahujícího aktéra za poválečný vývoj: nejde jen o ukončení konfliktu, ale o jeho vyřešení. (Whetham: 53) Muselo být mj. zřejmé, že s vysokou pravděpodobností v provincii naroste vliv elit UÇK provázaných s organizovaným zločinem. Jakkoliv byla ze strany Západu popírána podpora kosovské samostatnosti, mělo být zjevné, že intervence k ní nastoupí cestu.

Předmětem této práce je však pouze posouzení kosovské intervence z hlediska jus ad bellum. Při zahájení zásahu nadto mohly být stále otevřené dveře pro různé možnosti pozdější politiky a pro řešení budoucích problémů. Především je tu ale fakt, že humanitární intervence má v první řadě zabránit či zmírnit krveprolití. Reálná šance na vojenský úspěch zde jednoznačně byla.

2) Spravedlivý úmysl

Spravedlivý úmysl je možná nejobtížněji zhodnotitelným z kritérií spravedlivé války. Skutečné motivace osob není možno s jistotou poznat a je tedy nutno vycházet pouze z indicií, poměřovat důvěryhodnost a pravděpodobnost. Proto je analýza tohoto kritéria většinou více či méně spekulativní.

Elity zasahujících států pochopitelně deklarovaly humanitární motivy. 22. dubna 1999 pronesl britský ministerský předseda Tony Blair projev na půdě ekonomického

klubu v Chicagu, který se proslavil pod názvem Blairova doktrína. Probíhající intervenci zde označil za spravedlivou válku založenou nikoliv na teritoriálních ambicích, nýbrž na hodnotách: „akt genocidy nikdy nemůže být ryze vnitrostátní záležitostí.“ (Blair 1999) Zároveň ovšem Blair argumentoval bezpečnostními otázkami: „Mnoho z našich domácích problémů je způsobeno problémy na druhé straně světa. (...) Konflikt na Balkáně způsobuje vyšší počty uprchlíků v Německu a tady ve Spojených státech. Tyto problémy mohou být řešeny jen v mezinárodní spolupráci. (...) Nemůžeme se otáčet zády ke konfliktům a porušování lidských práv v jiných zemích, pokud chceme i nadále zůstat v bezpečí.“ (Blair 1999)

Americký prezident Bill Clinton v projevu k národu z 24. března, prvního dne leteckých útoků, rovněž hovořil o bezpečnosti: „Ukončit tuto tragédii je morální imperativ. Je to také důležité pro americký národní zájem. (...) Jsou tam přítomny všechny ingredience velké války: dávné křivdy, nejisté demokracie a v centru toho všeho diktátor (...).“ (Clinton 1999) Je ovšem nezbytné poznamenat, že důraz na lidskou bezpečnost, který stojí za konceptem humanitární intervence, rozhodně neznamená popření bezpečnosti státu: ve skutečnosti se naopak obě doplňují. (Janzekovic, Silander 2013: 37) Má-li intervence pomoci udržet mír v širším regionu nebo i na celém světě, není jistě možné jí to vytýkat.

Vedle důrazu na bezpečnost bylo motivem také uchování soudržnosti NATO. Shodou okolností v roce padesátého výročí založení byla Aliance kosovskou situací podrobena zkoušce. Zprvu odlišný přístup k řešení problému hrozil roztržením jednoty obou stran Atlantiku, zatímco ignorování celé záležitosti by mohlo vážně ohrozit mezinárodní pohled na relevanci NATO. (Dannreuther 2007: 154) Tento motiv zmiňují i hlavní aktéři intervence, ať už Clinton (Clinton 1999), Albrightová (Albrightová 2003: 421) či generál Clark. (Clark 2000: 253)

V zásahu NATO lze vysledovat také motiv trestu. Politolog a etik mezinárodních vztahů Anthony F. Lang hovoří o kosovském případě jako o kombinaci nátlakové diplomacie usilující o zastavení porušování lidských práv a trestu. (Lang 2005: 55) Z rétoriky představitelů NATO, používajících výrazně citově zabarvené pojmy jako „zlo“ či „démon“, (Blair 1999) lze vyčíst jistou tendenci k „odplatě zlému“. Přenesení války do samotného Srbska bylo jistě silným nátlakem na srbské představitele i civilní obyvatelstvo směřujícím k jejich akceptaci podmínek Aliance, současně v něm však lze vycítit určitou odplatu. Pravdou je, že trest byl v klasické teorii spravedlivé války pokládán za jednu ze spravedlivých příčin: chápal jej tak Augustin, Tomáš Akvinský i

Grotius. (Lang 2005: 52) Dnešní doba je svědkem dosud nepoznaných snah o rozvoj mezinárodního trestního práva, použití ozbrojené síly proti státu výhradně za účelem potrestání porušitelů práva bychom však nejspíše razantně odmítli. V Kosovu šlo pochopitelně o poněkud jiný případ. Chut' „spravedlivě trestat“ jistě mohla vstupovat do myšlení aktérů a prorůstat ostatními motivacemi, nebyla však primárním úmyslem. Již v průběhu kampaně byl sice Milošević obviněn Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, (Bideleux, Jeffries 2007: 554) Aliance však neusilovala ani o jeho přímé svržení.

Je zjevné, že proklamovaná čistota intervence měla spočívat v tom, že státy NATO neusilovaly o žádnou neoprávněnou či „nespravedlivou“ výhodu. Toto tvrzení pochopitelně zpochybňuje řada spekulací. Povzbuzení se kritikům intervence dostalo v roce 2012, kdy se někteří z jejích strůjců zapojili do kosovské privatizace: společnost Albright Capital Management Madelaine Albrightové se ucházela o státní telekomunikační firmu, společnost Envidity pod gen. Clarkem pak o uhelné o doly. (Schwartz 2012) Takové jednání samozřejmě budí určité podezření. Na druhou stranu je však pochopitelné, že každý investor využívá své kontakty, a dovozování vedlejších záměrů při prosazování intervence před více než deseti lety by bylo čistě spekulativní. Na rovině státních zájmů je velmi pravděpodobné až zjevné, že určitou část motivace k intervenci hrála snaha o vytvoření silně proamerické a obecně prozápadní enklávy na Balkáně. Takový motiv již patří do světa reálné politiky a nemůže být označen za spravedlivý úmysl ve smyslu teorie spravedlivé války. V tomto případě – již vzhledem k významu Kosova – však zjevně nebyl jedinou ani zcela primární motivací.

Úmysly aktéru vedoucích intervenci tedy byly smíšené – v reálném světě ovšem nikdy nebývají jiné. V případě Kosova považují tyto úmysly za dostatečně zaměřené na humanitární aspekty, aby je ve vztahu k humanitární intervenci bylo možno označit za spravedlivé.

3) *Subsidiarita*

Vzhledem ke kapacitě i historii okolních států jistě nebylo v jejich silách v Kosovu zasáhnout. V širším rámci je Kosovo nepochybně součástí Evropy, jejíž státy se oprávněně cítily ohroženy tamní krizí – nebo přesněji nebezpečím jejího rozšíření v regionu a případnými bezpečnostními a humanitárními dopady na západ kontinentu. Jako mezinárodní platforma pro účel intervence se přímo nabízela regionální obranná

aliance, NATO. Třebaže vedoucí úlohu v intervenci zastaly USA, mnohé evropské státy se velmi aktivně podílely – Německo tak vůbec poprvé od druhé světové války zaútočilo na druhý stát. (Habermas 2000: 306) Na nižší úrovni nebylo možno zásah daných parametrů provést, proto je doplňující kritérium subsidiarity splněno.

Ačkoliv některá kritéria byla naplněna s menší mírou přesvědčivosti než jiná, nezbývá než konstatovat, že všechny podmínky byly v kosovském případě splněny. Proto nelze než považovat zásah NATO za případ legitimní humanitární intervence.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, zda rozhodnutí NATO o zásahu v Kosovu roku 1999 bylo v souladu s evropskou teorií spravedlivé války a s mezinárodním právem. Za tímto účelem jsem nejprve prozkoumal genezi teorie spravedlivé války v myšlení evropského starověku, středověku a raného novověku, což mi umožnilo lépe pochopit smysl některých podmínek, jejichž splnění je potřebné pro legitimní užití síly. Dále jsem pro lepší porozumění teorii spravedlivé války, jako i konceptu humanitární intervence, použil polemiky jejich stoupců a odpůrců. Dospěl jsem přitom k závěru, že vzhledem k faktickému vývoji systému mezinárodních vztahů i lidskoprávního diskursu je možné humanitární intervenci považovat za legitimní součást současné teorie spravedlivé války. Na základě souhrnu kritérií spravedlivé války v práci soudobého autora Marka Evanse jsem vybral podmínky uplatnitelné na humanitární intervenci a rozčlenil je na podmínky nutné a podpůrné. Poté jsem shrnul úpravu použití síly v současném mezinárodním právu. Po historické kapitole zkoumající průběh a kořeny kosovského konfliktu jsem přistoupil k jeho samotnému zhodnocení.

V otázce legality se má hypotéza, podle níž intervence NATO nebyla v souladu s mezinárodním právem, potvrdila. Proponenti intervence sice hovoří o rodící se obyčejové normě, taková argumentace se však jeví velmi účelnou a nepřesvědčivou. Ilegalita kosovského zásahu je ještě zjevnější, než jsem původně předpokládal.

Druhá výzkumná otázka se týkala legitimacy intervence. I zde se má hypotéza potvrdila s tou výhradou, že závěr výzkumu je jednoznačnější, než byl můj předpoklad. Zatímco jsem původně očekával naplnění velké části kritérií spravedlivé války, zjistil jsem, že zásah NATO je naplňuje všechny. Splnění některých podmínek je sice méně přesvědčivé, než jak je tomu u jiných: zejména ohledně legitimní autority mohou být vedeny spory. Ostatní zásadní kritéria – spravedlivá příčina, proporcionalita a poslední možnost – však byla naplněna se značnou jistotou.

Závěr této práce tedy ukazuje na možnost výrazného nesouladu požadavků teorie spravedlivé války a platného mezinárodního práva. Stará pravda, že co je legální, není vždy legitimní a naopak, se zde projevuje ve velkém rozměru a se značnou závažností. Jestliže je správný závěr, podle něhož koncept humanitární intervence náleží do soudobé teorie spravedlivé války, objevuje se zde potřeba zařadit jej také do systému mezinárodního práva. Velký pokrok v tomto směru byl učiněn přijetím konceptu Odpovědnosti chránit na Světovém summitu OSN roku 2005. Na druhou stranu se

humanitární intervence po 11. září 2001 dostala na vedlejší kolej filosofických i prakticky politických úvah o válce. Jen čas ukáže, zda mezinárodní společenství utvoří funkční systém pravidel pro efektivní zabraňování genocidám a jiným činům zakázaným kogentními normami mezinárodního práva.

Summary

The aim of this thesis was to find out whether the NATO decision to intervene in Kosovo in 1999 was in accordance with the European just war theory and with the international law. For this purpose I began with examination of the genesis of just war theory in the political philosophy of European Antiquity, Middle Ages and early Modern Age, which enabled me to better understand the meaning of certain conditions which are necessary to fulfill in order to use force legitimately. Further I used the controversy between the just war theory and humanitarian intervention proponents and opponents to increase my understanding of the concepts. Taking in account factual development of the international system and human rights discourse, I concluded that it is possible to consider humanitarian intervention a legitimate part of the contemporary just war theory. Using the set of just war criteria set by a contemporary author Mark Evans, I chose criteria applicable to humanitarian intervention and divided them into two groups: thus I defined necessary and auxiliary criteria. After that I summarized the regulation of use of force in contemporary international law. After examining roots and process of the Kosovo war in the historical chapter, I applied theoretical criteria of just war to particular conditions of the conflict.

My hypothesis regarding the question of legality of the NATO intervention was confirmed: as I presumed, the intervention was indeed illegal. Advocates of the intervention often speak about an international custom in its formative stage, but this argumentation appears to be very biased and unconvincing. In fact, illegality of the NATO action is even more apparent than I expected.

The second research question was whether the intervention was legitimate. Even here the thesis confirmed my hypothesis: the legitimacy of intervention was indeed even more clear than I presumed. While I expected to find most of the just war criteria fulfilled by the intervention, in the end I concluded that all of them were met. It should be noticed that the fulfillment of some of them – mainly the legitimate authority criterion – is little less convincing than it is in case of some others. However, other most important criteria – just cause, proportionality and last resort – were met with considerable certainty.

The thesis points on the possibility of a significant contradiction between the just war theory requirements and the norms of international law. Old truth that legality does not automatically mean legitimacy and vice versa is here revealed in a large scale and

with a considerable severity. If the humanitarian intervention concept indeed forms a part of contemporary just war theory, there is an apparent need for its integration to the international law system as well. A great progress was made by acceptance of the Responsibility to Protect concept at the UN World Summit in 2005. On the other hand, after 9/11 the concept of humanitarian intervention has been somewhat marginalized in both political philosophy and practice. Only time will show whether the international community will create a system of rules capable of effectively preventing genocides and other deeds forbidden by international *jus cogens*.

Použitá literatura

Monografie

1. AKVINSKÝ, T. (1947). *Summa Theologica*. Benzinger Bros. [online]. [cit. 2014-05-01]. Dostupné z WWW <
<http://www.ccel.org/ccel/aquinas/summa.titlepage.html> >
2. ALBRIGHTOVÁ, M. (2003). *Madeleine. Nejlepší ze všech možných světů*. Praha: Práh
3. AUGUSTINUS. (2007). *O Boží obci. I. svazek*. Praha: Nakladatelství Karolinum
4. AUGUSTINUS. (2007). *O Boží obci. II. svazek*. Praha: Nakladatelství Karolinum
5. BAHOUNEK, J. (1995). *Politické myšlení sv. Tomáše*. Brno: Masarykova univerzita
6. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*. (2009). Česká biblická společnost
7. BIDELEUX, R.; JEFFRIES, I. (2007). *The Balkans. A Post-Communist History*. Abingdon: Routledge
8. BIONDICH, M. (2011). *The Balkans. Revolution, War, and Political Violence since 1878*. Oxford: Oxford University Press
9. ČAPEK, K. (1990). *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel.
10. ČEPELKA, Č.; ŠTURMA, P. (2008). *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck
11. DAALDER, I. H.; O'Hanlon, M. E. (2001). *Winning Ugly. NATO's War to Save Kosovo*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press
12. DANNREUTHER, R. (2007). *International Security, the Contemporary Agenda*. Cornwall: Polity Press
13. DAVID, V.; BUREŠ, P.; FAIX, M.; SLADKÝ, P.; SVAČEK, O. (2011). *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges
14. DERRIDA, J. (2005). *Rogues. Two Essays on Reason*. Stanford: Stanford University Press
15. DE VITORIA, F. (1991). *Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press

16. DE VITORIA, F. (1997). *Reflection on Homicide & Commentary on Summa theologiae IIa-IIae Q. 64*. Milwaukee: Marquette University Press
17. DIMITRIJEVIĆ, V. et al. (1999). *Human Rights in Yugoslavia 1998*. Belgrade: Belgrade Centre for Human Rights
18. DRULÁK, P. et al. (2008). *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál
19. DUIJZINGS, G. (2000). *Religion and the Politics of Identity in Kosovo*. New York: Columbia University Press
20. GENSER, J.; COTLER, I. (2012). *The Responsibility to Protect: The Promise of Stopping Mass Atrocities in Our Time*. Oxford University Press
21. GIRGLE, P. (2009). *Kosovo*. Praha: Libri
22. GROTIUS, H. (2005). *The Rights of War and Peace*. Indianapolis: Liberty Fund
23. JANZEKOVIC, J.; SILANDER, D. (2013). *Responsibility to Protect and Prevent: Principles, Promises and Practicalities*. London: Anthem Press
24. MACHOVEC, M. (1990). *Ježíš pro moderního člověka*. Praha: Orbis
25. ONDŘEJ, J.; ŠTURMA, P.; BÍLKOVÁ, V.; JÍLEK, D. et al. (2010). *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck
26. PELIKÁN, J. et al. (2004). *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny
27. RAWLS, J. (1999). *The Law of Peoples*. Harvard University Press
28. SCOTT, J. B. (2000). *The Spanish Origin of International Law: Francisco de Vitoria and His Law of Nations*. Union, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd.
29. VÁCHA, M. (2008). *Místo, na němž stojíš, je posvátná země*. Brno: Cesta
30. WALZER, M. (2004). *Arguing About War*. New Haven: Yale University Press
31. WALZER, M. (1977). *Just and Unjust Wars*. London: Allen Lane

Články ve sbornících

1. BUCKLEY, W. J. *The Strength of an Argument: A Response to General Clark's Essay*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, s. 256-265.

2. CLARK, W. S. (2000). *The Strength of an Alliance*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdman's Publishing Company, s. 253-255.
3. COOK, M. L. (2000). *Two Roads Diverged, We Took the One Less Traveled: Just Recourse to War and the Kosovo Intervention*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdman's Publishing Company, s. 266-272.
4. EVANS, M. (2005). *In Defence of Just War Theory*. In EVANS, Mark et al. *Just War Theory: A Reappraisal*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 203-222.
5. EVANS, M. (2005). *In Humanity's Name: Democracy and the Right to Wage War*. In EVANS, Mark et al. *Just War Theory: A Reappraisal*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 71-89.
6. EVANS, M. (2005). *Moral Theory and the Idea of a Just War*. In EVANS, Mark et al. *Just War Theory: A Reappraisal*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 1-21.
7. FISHER, D. *Humanitarian Intervention*. (2007). In REED, Charles, RYALL, David et al. *The Price of Peace: Just War Theory in the Twenty-First Century*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 101-117.
8. HABERMAS, J. (2000). *Bestiality and Humanity: A War on the Border between Law and Morality*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdman's Publishing Company, s. 306-316.
9. JUDAH, T. (2000). *A Brief History of Serbia*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdman's Publishing Company, s. 89-96.
10. JUDAH, T. (2000). *A History of the Kosovo Liberation Army*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdman's Publishing Company, s. 108-115.
11. LANG Jr., A. F. (2005). *Punitive Intervention: Enforcing Justice or Generating Conflict?* In EVANS, Mark et al. *Just War Theory: A Reappraisal*. Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 50-70.
12. MILOŠEVIĆ, S. (2000). *We Are Neither Angels Nor Devils: An Interview with Slobodan Milošević by United Press International CEO Arnaud de Borchgrave*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdman's Publishing Company, s. 273-281.
13. SKŘEJPEK, M. (2003). *Dějiny politického a právního myšlení ve starověku*. In ADAMOVÁ, K. et al. *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha: Linde, s. 645-654.

14. THAÇI, H. (2000). *The KLA Brought NATO to Kosova: An Interview with Hashim Thaçi*. In BUCKLEY, W. J. et al. *Kosovo. Contending Voices on Balkan Interventions*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdman's Publishing Company, s. 282-290.

Články v odborných časopisech

1. HUTEČKA, J. (2008). Kořeny teorie spravedlivé války: od Platóna ke Grotiovi. *Theatrum historiae*. No. 3, s. 85-107
2. KOLÍN, V. (2007). Legitimita humanitární intervence: morální pohled. *Obrana a strategie*. No. 1, s. 5-28.
3. KÖNIGOVÁ, L. (2001). Teorie státní suverenity a praxe intervence. *Mezinárodní vztahy*. No. 3, s. 41-58.
4. WHETHAM, D. (2008). Ethics, War and Human Rights. *Obrana a strategie*. No. 1, 49-57.

Online články, dokumenty a audiovizuální dokumenty

1. SANDEL, M. *Justice: What's The Right Thing To Do? The Moral Side of Murder*. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: < <http://www.justiceharvard.org/2011/03/episode-01/#watch> >
2. STOJAROVÁ, V. Kosovská osvobozenecská armáda (UÇK). *Rexter*. [online]. 2003. č. 1 [cit. 2014-04-13]. Dostupný z WWW < <http://www.rexter.cz/kosovska-osvobozenecska-armada-uck/2003/05/01/> >.
3. SCHWARTZ, Stephen Suleyman. (2012). „Privatizing“ Kosovo: The Madeleine Albright Way. Gatestone Institute. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: < <http://www.gatestoneinstitute.org/3516/kosovo-privatization> >
4. *Who Recognized Kosova as an Independent State?* [online]. [cit. 2014-04-19]. Dostupný z WWW < <http://www.kosovothankyou.com/> >.

Diplomové práce

1. DUŘPEKTOVÁ, E. *Americká zahraniční politika administrativy George W. Bushe a koncept spravedlivé války*. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, 2010. 125 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Zdeněk Kříž, Ph.D.

Projevy a tiskové zprávy

1. ANNAN, Kofi. *Nerespektování jedinečného postavení Rady bezpečnosti v otázkách použití síly může vést k mezinárodní anarchii* [online]. 18. května 1999. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: < <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=635> >
2. BLAIR, Tony. *The Blair Doctrine* [online]. 22. dubna 1999. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: < http://www.pbs.org/newshour/bb/international-jan-june99-blair_doctrine4-23/ >
3. CLINTON, Bill. *Statement on Kosovo* [online]. 24. března 1999. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: < <http://millercenter.org/president/speeches/detail/3932> >

Primární prameny

1. Organizace spojených národů, 1945. *Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora*. [online]. [cit. 2014-04-24]. Dostupné z: < <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> >
2. The Independent International Commission on Kosovo, 2000. *The Kosovo Report*. [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: < <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/6D26FF88119644CFC1256989005CD392-thekosovoreport.pdf> >

Seznam příloh

Příloha č. 1: Svazová republika Jugoslávie (mapa)

Příloha č. 2: Současné Kosovo – administrativní rozdělení (mapa)

Příloha č. 3: Kosovo – etnické složení (mapa)

Přílohy

Příloha č. 1: Svazová republika Jugoslávie (mapa)

Federal Republic of Yugoslavia (1992-2003) and Serbia and Montenegro (2003-2006)

- ○ - Republic of Serbia
- - autonomous provinces (Vojvodina and Kosovo)
- - Central Serbia (under direct jurisdiction of the government of Serbia)
- - Republic of Montenegro

Zdroj: *Wikipedie: Svazová republika Jugoslávie*. [online]. [cit. 2014-05-14]. Dostupný z WWW

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Svazov%C3%A1_republika_Jugosl%C3%A1vie#mediaviewer/Soubor:Scg02.png>.

Příloha č. 2: Současné Kosovo – administrativní rozdělení (mapa)

1. **Zdroj:** *Ezilon Maps: Political Map of Kosovo* [online]. [cit. 2014-05-14]. Dostupný z WWW < <http://www.ezilon.com/maps/europe/kosovo-maps.html> >.

Příloha č. 3: Kosovo – etnické složení (mapa)

Zdroj: *Encyclopaedia Britannica: Kosovo's Road to Independence in Pictures*. [online].

[cit. 2014-05-14]. Dostupný z WWW

< <http://www.britannica.com/blogs/2011/02/kosovos-road-to-independence-in-pictures/> >.